תלמוד בבלי · אחרונים · צאן קדשים

# צאן קדשים על ערכין

רבי אברהם חיים שור

**ספריית אור ברסלב** · or-breslev.co.il

# צאן קדשים על ערכין

רבי אברהם חיים שור

מקור הטקסט: פנינים · רישיון: GNU FDL 1.3

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/צאן-קדשים-על-ערכין/
הקובץ נוצר ב־18 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

# תוכן העניינים


דף ב. 5
דף ב: 8
דף ג. 9
דף ג: 9
דף ד. 11
דף ד: 12
דף ה. 13
דף ה: 15
דף ו. 15
דף ו: 16
דף ז. 17
דף ז: 17
דף ח. 18
דף ח: 18
דף ט. 19
דף ט: 21
דף י. 22
דף י: 23
דף יא. 23
דף יא: 24
דף יב. 25
דף יב: 25
דף יג. 26
דף יג: 27
דף יד. 27
דף יד: 27
דף טו. 28
דף טו: 30
דף טז. 31
דף טז: 32
דף יז. 34
דף יז: 34
דף יח. 35
דף יח: 35
דף יט. 36
דף יט: 37
דף כ. 37
דף כ: 38
דף כא. 38
דף כא: 40
דף כב. 40
דף כב: 41
דף כג. 41
דף כג: 42
דף כד. 43
דף כד: 44
דף כה. 45
דף כה: 46
דף כו. 46
דף כו: 47
דף כז. 48
דף כז: 48
דף כח. 49
דף כח: 49
דף כט. 49
דף כט: 50
דף ל. 50
דף ל: 51
דף לא. 53
דף לא: 53
דף לב. 54
דף לב: 56

**דף לג**. . . . . 56
**דף לג**: . . . . . 57
**דף לד**. . . . . 58

## דף ב.

**מס' ערכין פרק הכל מעריכין.**
**גמרא** ודלא כר"י דתניא יורש כו' כצ"ל:
**שם** ורבנן המר ימיר לרבות כו'. וכתב מ"ו הב"ז כיון דס"ל דקרבנו לאו למעוטי יורש אתי אלא לרבות ב"ח אלמא דיורש סומך א"כ המר ימיר ל"ל לילף תחלת הקדש מסוף הקדש מה יורש סומך אף יורש מימר ע"כ. ובאמת קושיא זו הקשו תוספת בריש מסכת תמורה ומ"ו הביא דברי תוספת אבל מה שמ"ו רוצה לתרץ קושיא זו בע"א וכתב דלרבנן ילפי' דוקא סוף הקדש מתחלת הקדש אבל לא תחלת הקדש מסוף הקדש דגרע כחו בתחלה מבסוף וכתב ונ"ל קצת הוכחה לזה דאי הוי יכול למילף אפילו תחלה מסוף לרבנן א"כ הוי קשה קושית התוספת בד"ה קרבנו ל"ל לרבנן ולא קרבן חבירו דהא ממעטינן אפילו שלוחו ומה שתירצו דאי לאו קרבנו ה"א ידו למעוטי חבירו אתי אבל שלוחו סומך קשה היאך ס"ל דשלוחו סומך א"כ כ"ש דיורש סומך דמסתבר טפי יורש משליח כמו שכתבו תוספת בד"ה תחילת הקדש כו' וכיון דיורש סומך א"כ לרבנן המר ימיר ל"ל לילף תחלת הקדש מסוף הקדש וא"כ קרבן ל"ל אלא בע"כ קרבנו אתי למעוטי שליח אבל לפי מה שכתבתי ניחא דתחילה מסוף לא ילפינן עכ"ל. ולענ"ד לאו הוכחה היא כלל דשפיר תירצו דאי לאו קרבנו ה"א דידו למעוטי חבירו אתי אבל שליח סומך ומכ"ש דיורש סומך וע"כ ילפינן תחלה מסוף דיורש מימר וע"כ המר ימיר אתי לרבות את האשה כמו לר"י אבל השתא דכתיב קרבנו למעט קרבן חבירו ע"כ ידו אתי למעוטי שליח ס"ד דיורש נמי אינו סומך מ"ה איצטריך המר ימיר לרבות יורש דמימר והשתא ילפינן סוף מתחלה דיורש נמי סומך אע"ג דשליח אינו סומך:
**רש"י** ד"ה הכל מעריכין ערך כתיב בפרשת נדרים הס"ד ואח"כ ד"ה מעריכין אם אמר כו' כצ"ל. והשאר אינו שייך לכאן אלא למטה והוא טעות דמוכח דבערכין לא שייך שומא דדמיו קצובי' בפרש' לפי השנים. ותמיה לי על מ"ו הב"ז שלא הרגיש בזה:
**ד"ה** נודרים דמי פלוני עלי ושמין אותו כעבד הנמכר בשוק הס"ד וכצ"ל. ועיין בברטנורא:
**ד"ה** נשים כו' זמן כשנתגרשה האשה או נשתחרר כו' כצ"ל:
**ד"ה** מופלא כו' בן י"ב שנה כו' ויש נ"א בן י"ג שנה ויום א' ועיין מה שכתב הרב המחבר בתי"ט:
**ד"ה** נערכין כו' הכל בנערכין לאתויי מאי הס"ד וכצ"ל:
**ד"ה** נדר בערכך נפשות כתיב דמשמע כו' כצ"ל:
**בא"ד** ונודרים מאחרים כו' כצ"ל:

**ד"ה** יורש כו' עד שמת הס"ד ואח"כ ד"ה קרבנו דגבי סמיכה כו' כצ"ל:

**תוס'** ד"ה הכל מעריכין כו' על הערכין הס"ד ואח"כ ד"ה הכל מעריכין דערך כתיב בפרשת נדרים אם אמר על אחד בשוק ערך פלוני עלי נותן ערך אותו פלוני כפי השנים כו' כצ"ל:

**בא"ד** ערך פלוני עלי נודרים דמי פלוני עלי נידרי' דמי עלי או אמר אחר דמי עליו דמי פלוני עלי שמים אותו כעבד הנמכר בשוק הס"ד וכצ"ל:

**ד"ה** נשים כו' אין להם כותבים עליה מיד כו' כצ"ל. פי' שט"ח וכן איתא בפ' החובל גבי נשים ועבדים שחבלו כותבים עליה שט"ח ע"ש אשר"י:

**בא"ד** ואם לא כתבי' כו' כצ"ל:

**בא"ד** אם הוא נערך כאשה הס"ד וכצ"ל:

**ד"ה** חרש שוטה כו' דמי כולו כו'. פי' משמע מ"ה נותן לו דמי כולו כיון דנתחרש אינו שוה כלום:

**ד"ה** נערכין כו' הכל בנערכין לאתויי מאי לה"ק הס"ד וכצ"ל:

**ד"ה** לאתויי מנוול כו' איתא ליה בדמים כו'. פירוש וכיון דיכול למוכרו לו לקנס אפי' מנוול ומוכה שחין נמי ראוי לשרתו לרבו ולמיקם קמי' ויכול למוכרו לקנס ומה אתי זה הכלל לרבות ומשני הכא בטרפה ומנוול ומוכה שחין דלא חזי לשרתו ולא יכול למוכרו כדמסיק התם ומ"ה אתא זה הכלל לאתויי דאפ"ה איתא בכלל ערכין:

**בא"ד** דמהאי טעמא מרבינן כו'. פירוש דמרבינן הורג בן יום א' דחייב מדכתיב כל נפש דמשמע נפש כל דהוא ועבד נמי נפש איקרי לחייב ההורגו:

**בא"ד** ויש לומר דהתם מוקמינן ליה בשכלו חדשיו וכרשב"ג דאמר כו' כצ"ל וכ"ה בס"י:

**ד"ה** כל שישנו כו' דיקלא וארעא כו' כצ"ל:

**ד"ה** קרבנו גבי סמיכה כתיב כו' כצ"ל:

**ד"ה** תחלת הקדש תמורה שהיא תחלת הקדישה של כו' כצ"ל:

**בא"ד** בפ' בית שמאי היינו לגבי קרבן ראשון כו' כצ"ל. ועי' בתוס' במנחות (דצ"ג ע"א) ובתמורה (ד"ב):

**ד"ה** קרבנו ולא קרבן כו' כ"ש לא יד חבירו כו'. פי' ע"כ חבירו היינו שלא מדעתו כי מדעתו היינו שלוחו וכיון דממעטינן שלוחו דמדעתו כ"ש חבירו שלא מדעתו דאינו סומך וא"כ קרבנו ל"ל וגירס' זו הוא גירס' מ"ו הב"ז ונכון הוא וראיתי בד"ח נ"ב נ"א דשני קושיות הקשו תוס' דמתחלה הקשו ידו ל"ל ואח"כ הקשו קרבנו ל"ל אבל אינו מן הצורך להוסיף על גרסתו דקושיא ראשונה כבר הקשו תוספת במסכת מנחות (דס"א ע"ב) ד"ה מצינו כו':

**בא**"**ד** ואמאי יליף לה בקדושי' כו' פי' דהא ע"כ ריב"ק דיליף התם מושחטו אותו כל קהל עדת בני ישראל וגו' דשלוחו של אדם כמותו אינו מוכרח דאיכא לאוקמי דהרבה שוחטים הם וכ"א מהם שוחט על המנויי' עמו על פסח שלו ויבא לכ"א מהמנויי' עמו כזית והוי שותפי' כמו שהקשו תוספת התם (בדמ"ב ע"א) בד"ה ודילמא כו' רק דיליף מדכתיב סתמא דאיכא למימר דמיירי נמי בא' שוחט פסחים הרבה וכיון דאין נמנים על ב' פסחים ע"כ דשוחט גם בליכא שותפות וכ"פ מ"ו מהרש"א בחידושיו ומ"ה הקשו דהשתא דממעטינן הכא מידו דשליח אינו סומך ושלוחו של אדם אינו כמותו א"כ ליליף מהכא בכל התורה דשלוחו של אדם לאו כמותו והאי קרא ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל ע"כ אוקי לנפשיה דמיירי דהרבה שוחטים הם וכ"א מהם שוחט על המנויי' שלו והוי שותפות:

**בא**"**ד** ויש לומר משום דסמיכה ויבמה ועגלה ערופה כו'. דבריהם קשה להולמן דהא הני ב' כתובים יבמה ועגלה ערופה חולין הם וסמיכה היא קדשים לפ"ז קושית התוספת במקומה עומדת דבחולין שפיר ילפינן התם בקדושין דשלוחו של אדם כמותו ולא ילפינן מיבמה או מעגלה ערופה דהוי ב' כתובים הבאים כא' ואין מלמדי' אבל קדשים ליליף מסמיכה דשלוחו של אדם לאו כמותו מדמעטי' מידו דשליח אינו סומך וקדשים מחולין לא ילפינן כדעביד התם צריכותא ואי תימא עגלה ערופה נמי קדשים היא כדאמרינן בחולין (די"א) ובקדושין (דף נ"ז) מ"מ המדדה חול היא וצ"ע רב ליישב קושיא זו:

**ד**"**ה** כל בעלי חובריו כו'. הנה ראיתי בדפוס חדש שנ"ב חדושי תוס' ישנים שהקשו תימא דתרתי קרבנו דרשינן למעוטי והך קרבנו לרבות ויש לומר דקרבנו שלישי ע"כ לרבות אתי דאי למעוטי לישתיק קרא מיניה וממילא ידעינן דאין שותפי' סומכי' כי היכא דאין שותפי' ממירי' עכ"ל וכן נדפס ברש"י גירס' זו ולפי תירוץ זה יש להקשות לר"י אע"ג דלרבות כל בעלי חוברים לסמיכה לית ליה וס"ל דאחד סומך לכולן ולא הוי כסומך על קרבן חבירו אפ"ה עדיין צריכא קרבנו להכי דאי לאו קרבנו ה"א דאין טעון סמיכה כלל כי היכא דאין שותפי' ממירי' כלל ה"ה דאין סומכין מ"ה איצטרך קרבנו לאשמעינן דהוי קרבנו ואחד סומך לכולן ומנ"ל דקרבנו למעוטי יורש אתי ולפי הגירס' ברש"י בריש תמורה דפי' שם בקונטרס לר"י דאין טעון סמיכה כלל כיון דלא מיחד קרבן דידהו לא קשיא מידי אבל לפי גירס' דהכא קשיא ויש ליישב בדוחק ואח"כ מצאתי בתוס' בריש תמורה ע"א ד"ה ור"מ כו' קושי' זו ותירוץ בזה:

## דף ב:

**רש"י** ד"ה מה סופינו כלומר מה סופינו לרבות את האשה בקרבנה כו' כצ"ל:
**ד"ה** שהגיע לחינוך כו' חד אמר כבר שמנה כבר תשעה וחד אמר כבר עשר כבר י"א שמחנכי' כו' כצ"ל:
**תוס'** ד"ה נכרי וחבירו מחד כו' דאין ישראל כו' כצ"ל:
**בא"ד** חבירו מחד קרא כו' כצ"ל:
**בא"ד** לאו קרבנו כו' כצ"ל:
**בא"ד** דסד"א דקרבנו הוא א"צ משום דשקולים הם ויבאו שניהם דכי היכא כו' כצ"ל:
**בא"ד** סד"א דכהן סומך כמו שכהן נותן לו נסכים משל צבור כדאמרי' בפרק קמא דתמורה להכי כו' כצ"ל. והשאר יש למחוק שיתור לשון הוא:
**ד"ה** לרבות האשה כו' דתמורה הס"ד ואח"כ ד"ה ורבי יהודא כו' כצ"ל:
**ד"ה** הכל חייבי' בציצית כו' התם והא דא"ל ענשיתו אעשה ואמר ליה כו' כצ"ל:
**ד"ה** היודע להתעטף כו' וכן לשמאל הס"ד ואח"כ ד"ה היודע להתעטף חייב בציצית וא"ת למ"ד חובת כו' כצ"ל:
**בא"ד** דקיימא לן ציצית חובת כו' כצ"ל:
**בא"ד** בציצית והכי דייקינן בפ"ב בשבת דקיימא לן הכי הס"ד וכצ"ל. וע' במסכת שבת (דכ"ה ע"ב) ד"ה סדין כו' וכ"ה בס"י ואח"כ ד"ה אביו לוקח כו' כצ"ל:
**ד"ה** הכל חייבים בראיה כו' אמרי' עלה בראיית קרבן אבל כו' כצ"ל:
**בא"ד** בראיי' פנים ובקרבן מיירי כדתנן התם כו' כצ"ל. פי' מדקתני הראיה שתי כסף אלמא בקרבן נמי מיירי ועיין דבור זה ברישׁ חגיגה:
**ד"ה** מי שחציו כו' דבאינן משוחררי' כולן אלא חציין כו'. פי' דמשמע בסיפא דמי שחציו עבד וחציו בן חורין פטורי' מראיה ובריש תנא הכל לאתויי מי שחציו עבד וחציו בן חורין דחייב:
**בא"ד** להורות כב"ש כו'. פי' וכיון שחזרו להורות כדברי ב"ש בידינו לשחררו והוי כמשוחרר ומ"ה אתי רישא לאתויי:
**ד"ה** ולרבינא כו' וחגר פטור כו' כצ"ל:
**בא"ד** לבעלי קבין הס"ד ואח"כ ד"ה הניחא למ"ד כו' כצ"ל:
**בא"ד** חזי בראשו' וחזי בשני חייב הס"ד וכצ"ל:
**ד"ה** כמשנה ראשונה כו' כצ"ל:
**בא"ד** להורות כב"ש כו' כצ"ל:

**בא"ד** במעוכב גט שחרור יש לו קנס או דילמא כו' כצ"ל:
**בא"ד** יש לחלק כו' עיין בחגיגה דמתרץ בע"א ובכריתות (די"א):
**ד"ה** שהגיע לחינוך כו' דיומא חד אמר כבר תמני כבר תשע וחד אמר כבר עשר כבר י"א שמחנכי' כו' כצ"ל:
**ד"ה** אין מעכבי' כו' מקשה הש"ס מדתני אין מעכבי' הא לכתחלה לא אמרינן להו כו' כצ"ל:
**בא"ד** כלומר בקטן שלא הגיע לחינוך מתעסקי' ובקטן שהגיע לחינוך אין מעכבי' וא"ת פשיטא דאין כו' כצ"ל:

## דף ג.

**גמרא** לר"י לאתויי קטן כו'. אין לדקדק הא בפירוש תני במתניתין ר"י מכשיר בקטן מאי אתי לאתויי ואפשר ליישב דאתי לאתויי אפילו קטן שלא הגיע לחינוך כשר לקדש:
**רש"י** ד"ה מזמנות כו' מצטרפין עם אנשים כו' כצ"ל:
**ד"ה** איש איש כו' מבשרו וגו' הס"ד וכצ"ל ואח"כ ד"ה מכרת דהאי קרא כו' כצ"ל:
**ד"ה** דמסברי כו' דיבור זה אין כאן מקומו ושייך לאחר ב' דיבורים שלמטה הימנו:
**תוס'** ד"ה פסק ר"י כו' אבל אנשים לא והכל חייבים במקרא מגילה לאתויי נשים והוה מצי כו' כצ"ל. פירוש הכל חייבים אתא לאתויי נשים אבל לא הכל כשרים דמשמע דכשרים לקרותה ולהוציא זכרים וראיתי בדפוס חדש נ"א ושיבוש הוא:
**ד"ה** והצרוע כו' דמשמע אשה ומשמע קטן דכתיב כו' כצ"ל:
**בא"ד** אשה בנגעי זקן כו' כצ"ל:
**בא"ד** לרבויי אשה מאדם ואיש כו' כצ"ל:
**ד"ה** דמסברי ליה כו' לה' וא"ת דהתם בת"כ כו' כצ"ל:
**בא"ד** שאפילו כהן שוטה רואה נגעים וי"ל דאע"ג דמסברי כו' כצ"ל. פי' דהקשו דהתם בת"כ מרבינן אפי' כהן שוטה רואה והכא אמרי' דמסברי ליה ולא סבר דהיינו כהן שוטה אינו רואה משום הכי משני דמסברי ליה וסבר מיקרי כהן שוטה:

## דף ג:

**גמרא** לראש השנה לתקיעה כו' כצ"ל:
**רש"י** ד"ה לאתויי כו' מהו למכור ורוצה העבד כו' כצ"ל:
**ד"ה** מנוה היפה כו' מא"י לירושלים הס"ד ואח"כ ד"ה פשיטא עד השתא כו' כצ"ל:
**ד"ה** ובני עבודה כו' תדורו היכא דאפשר כו' כצ"ל:

**תוס**' ד"ה לאיתויי עבדים כו' פירש"י שיכול להעלותו להעבד בעל כרחו ור"י כו' כצ"ל:
**ד"ה** לאיתויי עבד כו' ואפי' לפי' ר"י כו' כצ"ל. פירוש לפרש"י דפי' דהרב יכול להעלותו בעל כרחו של עבד וס"ד כיון שברח הרב יכול נמי לכוף שיחזור אפי' לפר"י שהעבד יכול לכוף להעלותו מכ"ש אם ברח שאין הרב יכול לכוף להחזיר ודוק:
**ד"ה** ובני עבודה כו' ל"ה ומטעם הולכי כו' כצ"ל. פי' כיון דבני עבודה נינהו אינם בבתיה' אלא בעזרה והוי כהולכי דרכים מ"ה כתבו דאינו דומה להולכי דרכים:
**ד"ה** קמשמע לן אע"ג דלא אפשר להו כעין דירה היכא כו' כצ"ל:
**בא"ד** מחייבים הס"ד ואח"כ ד"ה מאן דלא אישתרי כלאים כו' הקשה הרב כו':
**בא"ד** וי"ל השוה הכתוב כו'. פי' לכל עונשים שבתורה: ועיין בתוספת במסכת יבמות (ד"ד ע"א) ד"ה דכתיב כו' דהקשו נמי קושי' זו ומשני ושמא איכא שום ריבוי לענין כלאים:
**בא"ד** דאדרבא הוקשו כ"ה לתפלין כו'. פי' דמצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות והיקיש' עדיף מסמוכי' ועיין בתוספת הנ"ל:
**בא"ד** לאכילת מצה הס"ד ואח"כ ד"ה והני כהנים הואיל ואשתרי להו כלאים בעידן עבודה דאבנט של כו' וכצ"ל:
**ד"ה** מוכרין לעולם כו' דאמר מכורה ויצאה מ"א בין ישראל לכהנים לענין יובל וכן פריך גבי מקדישי' וגואלים לעולם ויש קצת כו' כצ"ל ועיין לקמן (דכ"ז ע"א) דפריך כקושי' התוספת לרב גבי מקדישי':
**בא"ד** ב"ד פרש"י וזה לשונו הג' כהנים ולוים מקדישים לעולם וגואלים לעול' זהו גירסת ר"י הלוי אבל רבותי גורסי' מוכרים לעולם כו' כצ"ל:
**בא"ד** וגואלים לעולם כו' והכי מוקי לה כו' כצ"ל:
**בא"ד** לפי שנאמר בישראל במוכר בית בבתי ערי חומה ואם לא יגאל עד מלאת שנה תמימה נחלט אבל בלוים גאולת עולם תהיה ללוים ולפי שנא' בישראל המוכר שדה אחוזה במספר שני תבואות ימכר לך שאינו מותר ליגאל בפחות מב' שנים אבל לוים גואלים מיד לפי שנאמר במקדיש שדה אחוזה כו' כצ"ל. והנה ראיתי בדפוס חדש שנ"ב מה שחסר כאן מדברי רש"י שם אבל העיקר חסר גירס' זו שתוספת מביאי' ראיה לדבריה' קאי אבתי ע"ח וכפרש"י ג"כ התם:
**בא"ד** עכ"ל רש"י הס"ד ואח"כ ד"ה נהי דליתנהו בהשמטת כו' כצ"ל והשאר יש למחוק דיתור לשון הוא דכבר הובא בתוס' פרש"י לעיל ע"ב:
**בא"ד** השמטת כספים לגבי יובל כו' כצ"ל:

## דף ד.

**רש"י** ד"ה אלא שהכהנים דורשים מקרא זה לעצמן דלא גמירי אלא להנאתן כו' כצ"ל.
והנה הנך ב' תיבות דלא גמירי נדפסי' בס"י בסוף דיבור שלפניו בים סוף דלא גמירי ואינם שייכים לשם ובדיבור זה שייכי טפי פירוש דהך דרשה שדרשו הכהנים לא היה גמירי כך אלא שדרשו להנאתן ומ"ו הב"ז גורס הנך ב"ת בסוף דיבור המתחיל דמסר להו כו' אבל קשה להולמן מה שייכי לשם:
**ד"ה** (דמסי) [דמסר] להו כו' דסד"א כו' הס"ד וכצ"ל והנך ב"ת שייכי לעיל כנ"ל וכ"ה בס"י:
**תוס'** ד"ה והך דאכילת כו' תיבעי זימון הס"ד ואח"כ ד"ה מצטרפין כו' כהן בהדי זר מצי כו' כצ"ל:
**בא"ד** מכאן נראה דג' ב"א המודרי' כו'. כתב מ"ו הב"ז וז"ל ראיתי בהג"ה מנהגים שמביא ראי' מכאן דג' שאכלו ביחד ב' מהם בשר ואחד מאכל חלב דנותנים לברך לאותו שאכל חלב דחזי לאצטרופי בהדייהו למיכל בשר אחר חלב ולא איפכ' וכך מרגלא בפומיה דאינשי ואין אני רואה דבריהם דשאני אכילת קדשים ותרומה לזר כו' דאין למאכל הזה היתר לאוכלו לזר אבל מאכל בשר מי לא חזי למיכל לגברא שאכל חלב אחר שיעור להפוסקים כדאיתא להו כו' ונ"ל דאין להקפיד כלל בזה עכ"ל והנה מלבד שדברי מ"ו מגומגם וקשה להולמן ובודאי נפל טעות בדפוס ואינו מן הצורך להאריך והמעיין בדברי רבינו יבין מעצמו הטעות אבל אמעיקר' דדינא תמי' לי על מ"ו מה שכתב אבל מאכל בשר מי לא חזי למיכל לגברא שאכל חלב אחר שיעור כו' ואישתמוטי' מיני' מה שכתבו תוספת במס' ברכות (דמ"ה ע"א) ד"ה אכל טבל כו' וז"ל שם אבל אם ג' מודרין הנאה זה מזה אין מצטרפין אע"פ שיכולי' לשאול על נדרם דהשתא מיהא לא אתשילו עכ"ל הרי מבואר בהדיא כיון דבשעה שאוכלים ביחד אינם יכולים ליהנות זה מזה אין מצטרפין ה"ה בנידון זה כיון דבשעה שאוכלים ביחד אין השנים שאוכלים בשר חזו לאכול חלב אף על פי שיכולים לאכול אחר שיעור להפוסקים רק דהכא כתבו תוספת דאין כל כך ראיה ברורה מתרומה דתרומה אין לה היתר לזר עולמית ובברכות כתבו תוספת לדינא דאין מצטרפין כיון דבשעת אכילה [צאן קדשים: אינם] יכולים לאכול א' מאכילת חבירו וכ"פ הש"ע בא"ח סימן קצ"ו ועיין מה שכתב שם [צאן קדשים: ב"ה] מ"א כנ"ל ברור:
**ד"ה** ערך כולו כו' הואיל ואיתנהו אברים בדמים איתנהו נמי בערכין הס"ד וכצ"ל:
**ד"ה** נפשות כו' בערכין הואיל דאיתרבאי מנוול כו' כצ"ל:
**ד"ה** ולא אוציא כו' גבי נדר כתיב דכתיב כו' כצ"ל:

**בא**"**ד** מנלן לומר דוהעמיד דכתב בההוא קרא גבי מעריך לומר שלא יהא כצ"ל:
**ד**"**ה** אחד שהעריך כו' בל' יחיד אפ"ה ס"ד דלא כו' כצ"ל. פירוש אפילו הזכיר בלשון יחיד כיון שהעריך יותר מא' ס"ד דלא הוי ערך:

## דף ד:

**רש**"**י** ד"ה ה"ג סד"א כו' כשאמר דמי ראשי עלי כו' כצ"ל:
**בא**"**ד** בערכין כשאמר דמי ראשי כו' כצ"ל:
**ד**"**ה** דהא מזדבן כו' אקדשיה הס"ד ואח"כ ד"ה ואין נדון כו' דהקדש הס"ד ואח"כ ד"ה והא עבד דאיתא בערכין כו' כצ"ל:
**תוס**' ד"ה וכמה פחות כו' ה' שקלים וי"ל דהתם בסתם ערך דזכר והכא בסתם ערך דזכר ונקבה הוא הס"ד וכצ"ל. פי' דהתם איירי דאמר סתם ערך זכר עלי ולא אמר ערך זכר פלוני עלי מ"ה נותן ה' שקלים והכא איירי דאמר סתם ערך עלי דזכר ונקבה בכלל מ"ה נותן ג' שקלים ערך דנקבה:
**ד**"**ה** קרי ביה כו' מיתורא דכ"ף דבערכך כו' כצ"ל:
**בא**"**ד** ומיתורא דבי"ת דריש ואילו כו' כצ"ל:
**ד**"**ה** הוא והקדש כו' כלומר שישימו אותו אבר שמכר לאיזה מלאכה כו'. אין לדקדק דהא קתני דאמר ראש עבד מכור לך ולאיזה מלאכה הראש ראוי בשלמא אם אמר רגל עבד או יד עבד מכור לך דראוי לעשות בהם מלאכה אבל לגבי הראש מה מלאכה שייך בו ואפשר ליישב דכגון שהוא חכם גדול ובעל תחבולה לעשות פעולות ולהמציא המצאות וראוי להתיעץ עמו ליתן לחבירו עצה הגונה שיש בו תועלת כמו שמצינו כמה שרים שיש להם יועצים המתיעצים עמהם ואינם ראוים לשום מלאכה אחרת ומלאכה זו הוא בראש ואפשר שזהו כוונת הרמב"ם מה שכתב (בפ"ה מ"ע די"ז) דמה שכתב ורואין כמה ישוה אותו אבר אלו היה נמכר כו' אין כוונתו אלו היה נמכר אותו אבר גופו כפי כוונת הראב"ד ז"ל בדברי רבינו וע"ז הקשה וכי מה ישוה אדם כאשר יסור ראשו ואפילו לכלבים אינו ראוי שהרי מת אסור בהנאה והרב הכ"מ מיישב דברי רבינו בדוחק ולענ"ד כונת רבינו כפירוש התוספת אלו היה נמכר למלאכת הראש כנ"ל. והנה בפרש"י שלפנינו ליתא ואדרבא דמיבעי' ליה לרש"י אמאי נקט התם שותפי' והכא משמני' והנה ג' מחלוקות בדבר הזה דלרש"י בין הקדש בין מכירה חולקי' ומשום הכי מיבעי' ליה ולתוספת גבי הקדש חולקי' וגבי מכירה משמני' אותו אבר ולהרמב"ם גבי

הקדש משמני' אותו אבר וגבי מכירה פסק דחולקין (בפכ"ז מה"מ) ותמיה לי על מ"ו הב"ז שכתב דתוספת מפרשים כדעת הרמב"ם:

ד"ה והא פרה וחמור כו' וכ"ש כשמקדיש הראש דליפשוט קדושה בטלה הס"ד וכצ"ל. והכי פירושו דע"כ דאביי פריך הכי השתא דגלי לן קרא גבי טומטום דנידון בכבודו ואם אמר דמי ראשי עלי ניתן דמי כולו בפרה וחמור נמי נימא הכי דאע"ג (דליתני) [צאן קדשים: דליתנהו] בערכין דלידון בכבודו ואם אמר ראש פרה הקדש או ראש חמור יהא כולו הקדש משום הכי כתבו תוספ' מה גבי טומטום דאם אמר דמי ראשי עלי ולא אמר בלשון הקדש דנותן דמי כולו מכ"ש גבי פרה וחמור דאמר בלשון הקדש דליפשוט קדושה בכולו וחייב ליתן דמי כולו ולמה אמרינן דהוא והקדש שותפי' בו ומ"ו הב"ז כתב דנראה דהכי פירושו דאביי פריך כי היכא בפרה וחמור אין קדוש אלא ראשה כ"ש טומטום שמקדיש גופו דלא אמרינן שיהא נידון בכבודו וגורס דלא פשטה קדושה עכ"ל ותמיה לי על מ"ו דמאי פריך דילמא בטומטום גזירת הכתוב הוא דכתיב והיה ערכך לרבות לדמים וע"כ שיהא נידון בכבוד אבל כאשר כתבתי ברור ונכון הוא לכוונת התוספת:

## דף ה.

**גמרא** ר"מ סבר אין אדם מוציא דבריו לבטלה כו'. וכתב מ"ו הב"ז הרמב"ם (בפ"א מה"ע דין ג') פסק במעריך פחות מבן חודש כאומר ערך כלי זה עלי אינו חייב כלום דלא כר"מ אלא כרבנן (ובפ"ו מה"ע דין ך') כתב וז"ל המקדיש את עצמו לא הקדיש אלא דמיו והרי הוא חייב בדמי עצמו כו' ודין זה מבואר במסכת גיטין (דל"ט ע"א) ומדייק התם דאתיא כר"מ דסבר דאין אדם מוציא דבריו לבטלה אבל לרבנן איהו לא לדמי קאי ולא קדוש למכור גם לאו לנתינת דמים ע"ש ברש"י ומסיק התם דהכא נמי מסתברא דאתיא כרבי מאיר ומאחר דרבינו פסק במעריך פחות מבן חודש דלא כרבי מאיר לא ה"ל למיפסק כברייתא זאת דאתיא כרבי מאיר ושאלתי את פי רבותי ולא מצאתי ישוב נכון בדבריהם לקושיא זאת וצ"ע עכ"ל. והנה אעפ"י שאיני כדאי לעמוד במקום גדולים כרבותיו ז"ל אפשר דהניחו לי מקום להתגדר בו בפרט לתרץ וליישב דברי רבינו הרמב"ם ז"ל דלא ליסתרו אהדדי דרך אמת ופשוט על פי מה שמצאתי בתוספת דכתובות (דף ע' ע"ב) בד"ה אלא לא תימא נעשה כו' וז"ל דודאי משום דאין אדם מוציא דבריו לבטלה יש לנו לתקן דיבורו אבל להוסיף על הדיבור מה שלא אמר כלל אין לנו להוסיף בשביל כך כיון שאין לנו לומר שכך היה דעתו בלא דיבור אחר כו' עכ"ל. ולפ"ז אפשר שזהו ג"כ

כוונת רבינו הרמב"ם דפחות מבן חודש נידר אם אמר דמו עלי אבל אם אמר בלשון ערך. ערך זה עלי לא דלא נאמר בפרשת ערכין אלא מבן חדש ומעלה רק רבי מאיר דסבירא ליה דאין אדם מוציא דבריו לבטלה ואדם יודע דאין ערך לפחות מבן חדש והוי כאלו אמר דמו עלי ונותן דמו לפי זה הוי כמוסיף על הדיבור מה שלא אמר כלל דהא אמר בלשון ערך והוי ליה לומר בלשון דמו עלי ומשום הכי פסק הכא הרמב"ם דלא כרבי מאיר ואינו חייב כלום אבל בהקדיש את עצמו דאין צורך להוסיף על דבריו אלא משום דאדם יודע דאין גופו נתקדש לא הקדיש אלא דמיו ומשום הכי לא כתב הרמב"ם שם בדין זה דהוי כאלו אמר דמי עלי כמו שכתב רש"י שם אלא על כרחך כוונתו דאין צריך להוסיף על דבריו רק דהקדיש את עצמו לדמי משום הכי פסק הרמב"ם דחייב בדמי עצמו ואין להקשות לפי זה הא דפליגי רבי מאיר ור"י בכתובות (דנ"ח) גבי המקדיש מותר ידי אשתו דרבי מאיר אומר הקדיש ומסיק דטעמא דר"מ מתוך שיכול לכופה למעשה ידיה ושמעי' לר"מ דאמר אין אדם מוציא דבריו לבטלה נעשה כאומר לה יקדשו ידיך לעושיהם ע"כ ותוספת בדיבור הנ"ל כתבו דזה הוי כתיקון דבריו בעלמ' ולא הוי כמוסיף על דבריו ואפי' הכי פסק הרמב"ם שם דין כ"ח דמקדיש מותר מעשה ידיה חולין כר"י ולא אמרינן דהוי כאומר לה יקדשו ידיך לעושיהם י"ל דרבינו ס"ל דטעמא דר"מ משום דסבר אדם מקדיש דבר שלב"ל כדאמרינן התם ולא משום דהוי כאומר לה יוקדשו ידיך לעושיהם ורבינו פסק שם דאין אדם מקדיש דבר שלב"ל. משום הכי פסק כר"י דמקדיש מותרות מעשה ידיה הן חולין כנ"ל ברור ונכון:

**רש"י** ד"ה הקדיש שדה כו' אלף זוז הס"ד ואח"כ ד"ה שדה אחוזה דמיפרקא דהא לא אשכחן כו' כצ"ל:

**תוס'** ד"ה ימכר כו' של פלוני כדאמרינן בפ"ק דחולין לא צריכא דאמר הרי עלי חלה כו' כצ"ל:

**ד"ה** בעי רבה דמי ראשי כו' כצ"ל:

**בא"ד** כדמסקינן וצריך עיון אמאי לא נקט ערך ראשי לגבי מזבח כמו בבעי' דבסמוך הס"ד ואח"כ ד"ה בעי רבא ערכי כו' יש לפרש באת"ל כו'. פי' אם תמצא לומר אם אמר דמי ראשי לגבי מזבח דאין נדון בכבודו דאזלינן בתר מזבח ולא אשכחן לגבי מזבח דנידון בכבודו אם אמר ערכי עלי לגבי מזבח מהו אי אזלינן בתר מזבח ולא אשכחן לגבי מזבח דמיפר' כו' או לא:

**בא"ד** כדלעיל ואח"כ ד"ה אדם יודע שאין ערך כו' כצ"ל:

**בא**"**ד** שאמר בפיו אינו רוצה כו'. פירוש שלא היה בלבו על מה שאמר בפיו אבל הכא רוצה מה שאמר בפיו רק שטעה:

## דף ה:

**גמרא** נכרי ר"מ אומר נערך כו'. וכתב מ"ו הב"ז הרב הרמב"ם (בפ"א מה"ע) פסק כרבי מאיר תמה עליו הר"א למה לא פסק כר"י ואני אוסיף עוד תמיה דבסוגיא זו מבואר דברייתא דקתני קדשי ב"ה מועלים בהם אתי' כר"י ולא כרבי מאיר כיון דלרבי מאיר אינו מעריך אם כן לא קדוש כלל והיאך יאמרו דמועלי' בה (ובפרק ח' דמעילה) פסק דמועלי' כר"י כו' עד כאן לשונו ומיישב בדוחק ולענ"ד יש ליישב על פי פשוטה דרבינו הרמב"ם סבירא ליה דלר"מ דסבירא ליה דאין מעריך היינו שאין מקבלין לכותים לחזק בדק הבית אבל מקבלין וב"ד יוציאהו כפי מה שיראה להם וכ"כ שם בהדיא (די"ב) ולפי זה הך ברייתא דמועלי' בהם אתי נמי כר"מ דמ"מ קדוש לשאר צרכים ומ"ה פסק רבינו נמי דמועלים בה:

**רש**"**י** ד"ה אלא מעתה כו' לא ימעלו בו ודמיתהני מיניה כו' הד"א וכצ"ל:

**תוס**' ד"ה יכול לא יהא נערכין כו' ואא"ע למעריך כו'. פי' דהא ממעטינן מבני ישראל:

**בא**"**ד** וא"ת הא ממעטינן מאיש כו'. פי' והכא אמרינן דאיש לרבות נכרי אתי:

**ד**"**ה** שאני חרש כו' ואע"פ שלא מעריכים כו'. זהו גירסת מ"ו הב"ז וראיתי בד"ח נ"ב גירסא אחרינא ושיבוש הוא:

**ד**"**ה** אלא מעתה כו' וכר"י מיהא אתי' כו' כצ"ל. פי' כיון דר"י סבר דמעריך אלמא מקדישים לב"ה ומשום הכי פריך שפיר אליבא דר"י למה תני דמועלין בהן:

## דף ו.

**גמרא** בסוף דבר המסויים כו'. יש להקשות לפ"ז לישני דתרוייהו איירי בסוף והא דקתני מקבלים היינו בדבר שאינו מסויים והא דקתני אין מקבלי' בדבר המסויים אפשר ליישב בדוחק דבאמת ה"מ לשנויי הכי רק דמ"ה מוקי לברייתי' דתני אין מקבלים בתחלה לאשמעי' דבתחלה אין מקבלים כלל אפי' דבר שאינו מסויים:

**שם** הרי זו בעינא בעי כו' כצ"ל:

**רש**"**י** שם אמה כליא כו' שם כליא לשון כו' כצ"ל:

**תוס**' ד"ה תני חדא כו' קדושה ואינה קדושה מיבעי' ליה דאין מקבלים הימנו לב"ה משמע דקדושה היא ומשמע דתרוייהו כו' כצ"ל. פי' דמשמע לב"ה אין מקבלים אבל קדושה היא ולר"מ לא קדוש כלל:

**ד"ה** הא לכתחלה כו' וליכא למיחש לערעור ולא לרפיון ידים כיון שהוא מן המלך הס"ד ואח"כ ד"ה כגון אמה כו' כצ"ל והשאר יש למחוק דכבר כתבו תוספת לעיל בדבור ראשון:

**בא"ד** פחדו מטומאה דשמא אין קדושתו כקדושת ראשון ושמא כו' כצ"ל:

**בא"ד** באמת כליא עורב כו' כצ"ל:

**ד"ה** מתיבי ואגרת כו' (לערער) [צאן קדשים: לערעור] כדפרשתי הס"ד וכצ"ל:

**ד"ה** ואילו צדקה כו' ולשנותה היינו ללות' ומשבאתה ליד גבאי אסור לשנותה וללותה ודוקא יחיד אבל בני העיר כו' כצ"ל והד"א והמעיין בדיבור זה יבין דגירס' נכונה היא כמו שאפרש לקמן:

**בא"ד** לאותה העיר דוקא מחוץ לעיר אסור לשנותה אבל לצרכי העיר מותרין כו' כצ"ל. פירוש דהקשו השתא דאמרי' דבני העיר רשאין לשנותה לכל מה שירצו והתם קאמרינן דוקא לאותה העיר ואינם רשאין לשנותה מ"ה כתבו דוקא מחוץ לעיר אסור לשנותה אבל לצרכי העיר מותרים לשנותה לכל מה שירצו וראיתי בד"ח שמצייני' מן תיבת אבל עד תיבת מותרי' כאלו נדפס בטעות אבל הם טעו וכאשר כתבתי נכון הוא וקשה לשבש כל הספרים:

**בא"ד** ובגבאי מיירי כו' פי' מ"ה אסור לשנותה מחוץ לעיר וכ"כ תוספת שם:

**בא"ד** שור שנגח גבי האי גברא דתקע לחברי' דא"ל הב ליה כו' כצ"ל דהאי מעשה לא הוה בחנן ביש' ע"ש:

**בא"ד** תפסי בה וקא"ל ר"י כו' כצ"ל:

## דף ו:

**גמרא** רבה אמר דכ"ע כו' כצ"ל:

**רש"י** ד"ה ודאמר כו' למה שניתם ממה שנתתי כו' כצ"ל:

**ד"ה** שלא נשתקע כו' דפעי הס"ד:

**ד"ה** רבי חנניא כו' והעמיד והעריך כו' כצ"ל:

**תוס'** ד"ה עד שלא באתה כו' ושייך למע"ל לשנותה בין לעצמו בין לאחר והיינו ללותה כו' כצ"ל:

**ד"ה** אלימא לדבר כו' מאי אירי' לא נשתקע כו'. כ"ה גירסת מ"ו הב"ז וראיתי בד"ח שנדפס בצידו נ"א ומהפך הגירס' וקשה להולמן היאך מצי למימ' אפי' לא נשתקע דמותר לשנותה לדבר הרשות הא נכרי פעי וצועק למה שניתם ממה שנתתי:

**ד"ה** כי פליגי כו' בתשלומין דמשמע אהיזק כו' כצ"ל:

**בא"ד** מיד והכל גובה מן היורשי' כו' כצ"ל. פי' הקדיש ונדר והעריך. ובד"ח נ"ב נ"א ואיני מבין:

## דף ז.

**תוס'** ד"ה מזין עליו כו' דאין חטאת ואשם קריבין כו' כצ"ל. ועיין בזבחים (ד"ה ע"א):
**ד"ה** ישבה על כו' עינוי הדין אבל קודם גמר דין ליכא עינוי הדין כלל כדמשמע כו' כצ"ל:
**בא"ד** בשבתא קמנשו לטעמייהו כו' כצ"ל:

## דף ז:

**רש"י** ד"ה מחתך בבשר כו' דם הס"ד ואח"כ ד"ה איסורי הנאה המת אסור כו' באין בעמידין הס"ד ואח"כ ד"ה בפאה נכרית כו' אשה אחרת דרגילות היו נשים כששערן מועט לקשור שער נשים נכריות לשערן והוא פאה נכרית ואמרה תנו אותה לבתי כו' כצ"ל. והשיטות נתחלפו בדפוס:
**בא"ד** מחיים דמי' הס"ד ואח"כ ד"ה פאה קליעה הס"ד ואח"כ ד"ה שער נשים כו' כצ"ל:
**הדרן עלך הכל מעריכין.**
**פרק אין נערכין.**
**גמרא** אין בערכין פחות כו' כצ"ל:
**שם** גמרא אין בערכין כו' כצ"ל:
**רש"י** ד"ה אין בערכין פחות כו' כצ"ל:
**בא"ד** שאפי' עני הנערך בהשג כו' כצ"ל:
**תוס'** ד"ה אין נערכין כו' מגלגלי' עליו את הכל הס"ד פירוש שאם העריך הכהן ה' ונתן ד' והעשיר נותן כל הנ' דהיינו מד' ועד נ' ומ"ו הב"ז מפרש נמי הכי רק שהוא מפרש דנותן כל הנ' דמשמע חוץ מאותן ד' שנתן וליתא דאינו נותן רק מ"ו והוי נ' עם הד' שנתן:
**ד"ה** ההוא יד הנודר כו' דכתיב קרא וכל ערכך יהיה כו' כצ"ל:
**בא"ד** דהאי טעמא משום השג יד ידעינן מסברא ואזלי כו' כצ"ל. פי' דאי לא הוי כתיב הנודר אלא כפי אשר תשיג יד ס"ד כיון דהאי טעמא דאין נותן אלא שקל משום השג יד ידעי' מסברא ולפ"ז אשר תשיג יד ל"ל אלא ע"כ לאשמעי' דאזלינן בתר הנידר אפי' אם הנודר הוא עשיר ידו משגת אם אין משגת יד הנידר אינו נותן אלא שקל מ"ה כתיב הנודר דאזלינן בתר הנודר ולא בתר הנידר אבל לפ"ז יש לדקדק דלא נכתוב לא ה' ולא וא"ו כיון דטעמא דהשגת יד ידעינן מסברא ומה לי לרבויי נודר וצ"ע:

## דף ח.

**גמרא** הא תו ל"ל הא קמ"ל כו' כצ"ל:
**רש"י** ד"ה הא יותר כו' שערכו חמשי' אלא חמשים או סלע הס"ד וכצ"ל:
**ד"ה** פתחה י"ז כו' ואינה צריכה שימור או כו'. פי' דיום י"א אינה צריכה שימור לכ"ע מהלכה למשה מסיני כדאית' סוף מסכת נדה ע"ש:
**ד"ה** שני ימים כו' לא תראה עד לאחר כו' כצ"ל:
**בא"ד** עד יום י"ג תחלה כו' כצ"ל:
**ד"ה** ארבעה ימים כו' סוף י"ז דאם השלש' כו' כצ"ל:
**תוס'** ד"ה כיון דבבת א' כו' כשבא כהן להעריכו י"ל שיתן תרתי ופלג' כו' כצ"ל:
**בא"ד** כולהו חזי' להאי כו' ואין לו כו' כצ"ל:
**בא"ד** לתרוייהו וכולהו משועבדי' לאחת הוי כמו כו' כצ"ל:
**ד"ה** ג' ימים כו' מי"א יום א"כ כו' וכצ"ל:

## דף ח:

**גמרא** אמר ר"פ צדקתך כהררי אל אלו נגעי ב"א כו'. ונ"ל ליישב דברי ר"פ דתמן תנינא אמר ר' לוי אין ב"ה פוגע בנפשות תחלה ממי אתה למד מנגעי' דבתחלה הם באים על ביתו ולבסוף הם באים על גופו ע"כ והובא במ"י פ' מצורע נמצא דצדקה שעושה הקב"ה עמנו שאין פוגע בנפשות תחלה ניכר מנגעים דמתחלה באים נגעי בתים ואח"כ נגעי בני אדם. ואיתא במסכת זו לקמן (דט"ז ע"א) אמר ר"י על ז' דברים נגעים באים כו' ויליף חמשה מנגעי בני אדם וגזל וצרות העין ילפינן מנגעי בתים דגזל יליף דכתיב וצוה הכהן ופנו הבית הוא כונס ממון שאינו שלו יבא הכהן ויפזר ממונו. צרות העין דכתיב ובא אשר לו הבית מי שמייחד ביתו לו שלא השאיל כלי תשמישו לאחרים. וכתב מהרש"א דמשום גזל לא הוי הצרעת בגופו אלא בממונו מדה כנגד מדה משמע דה"ה בצרת העין לא הוי הצרעת בגופו אלא בביתו דוקא מדה כנגד מדה שלא השאיל כ"ת לאחרים ואמר אין לו באים נגעים בתוך ביתו ומוציא את כליו לחוץ ורואים הבריות שיש לו כדאיתא בילקוט לפ"ז בתחלה כשנגעים באים על ביתו עדיין אינו ניכר צדקתו של הקב"ה שאין פוגע בנפשות תחלה דיוכל להיות דבמשפט עשה ולא בתורת צדקה שלא עבר אלא על גזל או צרות העין מ"ה לא היה נוגע בגופו אלא בנגעי בתים מדה כנגד מדה אבל אח"כ כשבאים עליו נגעי בני אדם אחר נגעי בתים ע"כ עבר א' מה' עבירות שראוי' לבא עליו נגעי בני אדם ואפ"ה היה באים עליו נגעי בתים בתחלה מזה ניכר צדקתו של הקב"ה

שאין פוגע בנפשות תחלה וזהו כוונת ר"פ צדקתך כהררי אל הגלוים לכל כך צדקתך גלוים וניכר לכל אלו נגעי ב"א שמכח נגעי ב"א ניכר צדקתך שאין פוגע בנפשות תחלה משפטיך תהום רבה כשם שתהום מכוסה כך משפטיך מכוסי' בנגעי בתים אם הם במשפט או בצדקה כנ"ל:

**רש"י** ד"ה שנים עשר כו' כצ"ל והי' ז' מהן לנדו' כו':

**בא"ד** פחות מי"א יום או שמא תחלת נדה היא וכלו הי"א ימים ממנין האחרון שאם ראשון של י"ב תחלת נדה היה לסוף כו' כצ"ל. פי' שאם ראשון של י"ב תחלת נדה פשו י"א וז' מח' נקיים הרי י"ח ושמיני עצמו תחלת נדה וראיתי בדפוס חדש נוסחא אחרינא ומהפך השיטות ושיבוש הוא וקשה להולמן:

**בא"ד** ולסוף ז' כל ימי נדה וזוב שהרי ישבה ז' נקים כו' כצ"ל:

**ד"ה** שלשה עשר פתחה ז' דבי קמאי כו' כצ"ל:

**ד"ה** נדה ופתחה כו' שאם תראה אחד כו' כצ"ל:

**ד"ה** חוץ מפתחה כו' תחלת נדות וזבה ממנין כו' כצ"ל:

**ד"ה** במאי קמפלגי כו' ר"א כו' כצ"ל:

**בא"ד** כובשו מסתיר עונות כו' ובמס' ר"ה (די"ז ע"א) מפרש רש"י בע"א וז"ל כובש את כף המאזנים של זכות ומכריעי' העונות עכ"ל. וי"ל דהתם פליגי אליבא דב"ה דאומרי' ורב חסד מטה כלפי חסד וב"ה איירי במחצה על מחצה כמו שפרש"י התם מש"ה פירש"י התם דדי במה שכובש הכף של זכות להכריע העונות ומטה נמי לשון הכרעה הוא אבל הכא מוקי רבה כר"א ורבה קאמר דצדקה של הקב"ה במה שמסתיר משפטיו בתהום רבה מ"ה פרש"י דכובש נמי היינו שמסתיר עונות כנ"ל ומ"ו מהרש"א מיישב בע"א בדוחק ע"ש:

**תוס'** ד"ה לא יתר כו' ובפחות משבעה כו' כצ"ל:

## דף ט.

**רש"י** ד"ה עיבור שנה כו' ואת עיבור של שנה אשתקד כו' כצ"ל:

**ד"ה** שהיתה שנה אשתקד מעוברת חדש כו' כצ"ל:

**תוס'** ד"ה מאי שנא כו' יהיה ביום השבת וביום ארבע היה המולד הס"ד וכצ"ל:

**ד"ה** השתא נמי כו' וקשה לר"י לישני כו' כצ"ל:

**בא"ד** ביום ד' י"ח שעה ושית שעי מיכסי סיהרא ולא תראה עד ליל ה' כו' כצ"ל:

**בא"ד** רק חד יומא דבהכי מיתוקמי לפי התירוץ הטעם דאין המולד נראה ביומו משום דמיכסי סיהרא כפי' בקונטרס דפי' הכי נמי כו' כצ"ל. פי' דע"כ לפי התירוץ של מעוברת

כפירוש רש"י צריך נמי לומר הטעם דמיכסי סיהרא א"כ קשה ל"ל לאוקמי במעוברת בלא מעוברת נמי אתי שפיר וראיתי בד"ח נ"ב נ"א ואינו מן הצורך להפך השיטות:

**בא"ד** ליל ששה ואין מתאחר קיבוע כו' כצ"ל:

**בא"ד** ובשביל המלאים יתירי' כו' כצ"ל:

**בא"ד** ביום ה' י"ד כו' פי' לאחר י"ד שעה והמולד דאשתקד היה בי"ח דהיינו באמצע שעה י"ח ולפ"ז ניחא הגירסא י"ד ואינו מן הצורך לגירסת ט"ו מה שנדפס בד"ח:

**בא"ד** ונראה הלבנה בו ביום כו'. פירוש אע"ג דמיכסי שית שעי כיון שהיה מולד בי"ד ושית שעי מיכסי הוי כ' ועדיין נראה בו ביום:

**בא"ד** ועוד קשה לר"י דקאמר הש"ס השתא נמי מקדים תרי יומי כו' כצ"ל:

**בא"ד** לא היו דוחים יום אחד מפני ערבה כו'. פי' לא היה דוחים ר"ה יום אחד אפי' היה רואים שאירע יום שביעי של ערבה בשבת:

**בא"ד** דהא רש"י פי' דלכך לא דחו השתא יום ד' לקיים כו' כצ"ל. פי' כשאירע ר"ה ביום ז' לא דחו לקיים מצות שופר:

**בא"ד** תרי יומי משמע דהשתא נמי דייקינן ותירץ ר"י דלכך כו' כצ"ל. וראיתי בד"ח נ"א ושיבוש הוא:

**בא"ד** קשיא ליה השתא נמי כו' כצ"ל:

**בא"ד** האידנא בד' ח' שעות כו' כצ"ל:

**בא"ד** בו' י"ח הילכך כו'. וראיתי בד"ח נ"ב נ"א ואינו מן הצורך:

**בא"ד** תראה אח"כ הס"ד ובד"ח ציין מתיבת ביום עד תיבת רש"י כאלו נדפס בטעות ואינו:

ד"ה הכי נמי כו' עבדינן בו כו' ח' מלאים ואפשר כי קאמר הכי נמי כו' כצ"ל:

**בא"ד** פירוש שנה זו. פי' דשלפניה קאי נמי אשנה זו:

**בא"ד** וכשמוסיפים ב' מלאים יתאחר כו' כצ"ל. ובד"ח נ"ב נ"א ואינו מן הצורך:

**בא"ד** עד יום שביעי אבל מכח העיבור המולד אירע כו' כצ"ל. ובד"ח ציין ב' תיבות אלו וטעות הוא:

ד"ה מחד יומא כו' ונעשה ב' מלאים יתירי' דאכתי כו' כצ"ל:

ד"ה מאי טעמא כו' ויקבע ביום א' כו'. פי' דמקדמת ליה לר"ה ביום א' שלפני הד' דהיינו ג' ימים:

**בא"ד** מייתרא ב' יומי כו'. ופירוש דמקדמת ליה לר"ה ביום ב' שלפני הד' דהיינו תרי יומי ובד"ח נ"ב ג' וטעות הוא:

ד"ה כגון שהיתה כו' ובשביל הח' חסירים יתאחר עתה כו' כצ"ל:

**בא"ד** יהיה המולד ה' שעה כו' כ"ה גירס' מ"ו הב"ז. ופי' כגון שהמולד היה בשעה כ' או י"ט על היום ותשים הכ"א תקפ"ט יהיה המולד זה שעה ט"ו או י"ז שהוא כמו ד' או ה' על היום ויכול לראות החדשה בשעה י"ב לבני א"י. ובד"ח נ"ב נ"א ואינו מן הצורך:

**בא"ד** שהשנה הזו יהיה כו' כצ"ל:

**בא"ד** באותו יום אם נעשה ח' חסירים ואם כן כו' כצ"ל:

**בא"ד** דסיפא דקאמר כו' כצ"ל:

**בא"ד** עבדינן לא משכחי' כו' כצ"ל:

**בא"ד** מעוברת והיינו היכא כו' כצ"ל:

**בא"ד** ואירשא דמתני' כו' כצ"ל:

**בא"ד** קיבועו ולמאי דפירשתי לעיל כו' כצ"ל. פי' לבני בבל שהמולד קדים ליום קבוע בין במלאים בין בחסירים ולא הוי המולד לקביעות אלא חד יומא ומ"מ א"א לתרץ לבני בבל בח' חסירים אפי' אי קדים המולד ליום קיבוע ו' י"ח דכי שדית ה' כ"א תקפ"ט יהיה הט"ו תקפ"ט ולא יהיה נראית עד יום ו' ובשנה מעוברת וח' חסירים יהיה הקבוע ליום ד' וקדים הקבוע למולד ב' ימים אבל בפשוטה א"ש לבני בבל אי קדים המולד ליום קיבוע ז' י"ח דכי שדית ד' ח' תתע"ו הוי המולד ד' ב' שע"ו ונראה לכ"ב באותו יום וכי חסרית ה' קדים הקיבוע ליום ב' ולא יתרחק אלא חד יומא אבל מעוברת א"א ליישב:

## דף ט:

**רש"י** ד"ה במאי קמיפלגי כו' רב הונא כו' כצ"ל:

**בא"ד** מילי סבר לה כרבן כו' כצ"ל והד"א:

**בא"ד** כרבן שמעון ועולא סבר כי הד"א:

**בא"ד** אפילו ז' מלאים כו' כצ"ל:

ד"ה אלא ביום הנף כו' למנות חמשים יום ואיקלע ביום כו' כצ"ל:

ד"ה שניהם חסרים כו' בימות החמה ד' מלאים כו' כצ"ל:

ד"ה הא שבעה כו' דהאי דלא עבדינן כו' כצ"ל:

**בא"ד** והא זימנין דלא עבדינן (צאן קדשים: שבט) כו' כצ"ל:

ד"ה דל ירחא כו' דכי היכא דעבדינן שבט כו' כצ"ל:

ד"ה אחרים מניינא כו' אלא ארב' הס"ד ואח"כ ד"ה הא קמשמע לן דאי הוי אמרו דלא (עבדינן) [עברינן] את החודש כו' כצ"ל:

**ד"ה** ויומא דתלתי' כו' כ"ד שעי שהן יום אחד הס"ד. לא דק רש"י אחר ש"ס חלקים הנותרים והכי קאמר אפילו לא היה רק ל' פעמים תתס"ד הוי יום א' אבל באמת עודפים ש"ס חלקים כמ"ש:

**ד"ה** שניהם מלאים שנים מן החסרים כו' כצ"ל:

**תוס'** ד"ה שני חסרים כו' דעיבורו היינו יום ל' ואחר עיבורו היינו יום ל"א ויום ל"א בניסן כו' כצ"ל:

**ד"ה** מעשה ועשה ר' ט' חסרים כו' כצ"ל:

**בא"ד** עשינו ט' חסרים כו' כצ"ל:

**בא"ד** הקיבוע ביום ה' כו' כצ"ל:

**בא"ד** שיתאחר בשנה זו הקיבוע משל אשתקד ז' ימים כו' כצ"ל:

**ד"ה** מלאים וקדים המולד כו' כצ"ל:

**בא"ד** אשתקד קדים המולד מיום ב' י"ח שעי כו' כצ"ל:

**בא"ד** ביום א' עצמו כו' כצ"ל:

**בא"ד** מלאים ואיתאמר קיבוע כו' כצ"ל:

## דף י.

**גמרא** ר"י אומר הפוחת לא כו' כצ"ל:

**רש"י** ד"ה משני חלילין כו' לפני המזבח ולשון מכה שהיו נקבים כו' כצ"ל והד"א ובד"ח נדפס נ"א:

**ד"ה** ולא היה מחלק כו' היו מהללים בנבלים וצלצל כו' כצ"ל:

**תוס'** ד"ה הפוחת לא יפחות מז' לרב יהודא דאמר כו' כצ"ל:

**ד"ה** אין בין תקיעה כו' להפסיק התקיעות כו'. פי' אלא יתקע בלי שום הפסק נשימה וה"ה שברים ותרועה בנשימה אחת:

**בא"ד** בין שברים לתרועה כו' כצ"ל:

**בא"ד** אי גנוחי גנח כו' כצ"ל:

**בא"ד** בהדי הדדי בתר תקיעה מספק ומ"ה אסור כו' כצ"ל. פירוש כמו לר"י דאוסר להפסיק בין פשוטה שלפניה לתרועה ובין התרועה לפשוטה שלאחריה משום דסבירא ליה דחדא תקיעה ה"ה בין תרועה לשברים לא יפסיק כיון דמספק' ליה אי חדא היא:

**בא"ד** מפסיקי' דאמרינן התקיעות כו' כצ"ל:

**ד"ה** י"ח ימים כו' כלל וכן הא כו' כצ"ל:

**בא"ד** מע"ל בפ' בתרא דתענית כו' כצ"ל דכ"ח:

**בא**"**ד** חייבים היינו ממנהג כו' כצ"ל:

## דף י:

**גמרא** מתקיף לה ר"נ ב"י והרי יציאת מצרים כו'. יש לדקדק מאי פריך דילמא חדא מתרי טעמי נקט או ליל המקודש לחג או ניסא דא"י מ"ה חנוכה דניסא דא"י אמרי' אע"ג דלא מקודש לחג וביציאת מצרים דמקודש לחג אע"ג דנס שבח"ל הוא אמרי' ויש ליישב בדוחק:

**שם** זו היא הלילא הא תניא משנכנסו כו' כצ"ל. יש לדקדק דלרבא נמי קשה דקאמר טעמא דלהכי לא אמרי' הלילא משום דאכתי עבדי אחשורוש הוו הא לאו הכי אמרי'. ובמס' מגילה איתא בהדיא דפריך לתרוייהו ותמיה לי על מ"ו הב"ז שלא הרגיש בזה וצ"ע:

**רש**"**י** ד"ה קרייתא קריאת המגילה הס"ד וכצ"ל:

**ד**"**ה** שני כלים צלצול ומכתשת הס"ד ואח"כ ד"ה נחשת ממורט כו' כצ"ל:

**תוס**' ד"ה אין פוחתין כו'. דיבור זה שייך למתני':

**בא**"**ד** ותקעו ולא (מום. פי') [צאן קדשים: מוסיפי'] כו' הד"א:

**בא**"**ד** שחליל מכה הס"ד. וד"ה אין פוחתים מי"ב לוים כו' שייך לקמן (די"ג ע"ב) על מתני' וכצ"ל:

**ד**"**ה** ועליהם אמר כו' שמוציא בהם כו'. פי' באותן ב' כלים:

**בא**"**ד** בעלמא כתיב במלכים כתיב כו' כצ"ל:

## דף יא.

**גמרא** איני והאמר ר"ש כו' כצ"ל:

**רש**"**י** ד"ה הביא ענבים כו' מ"מ הס"ד ואח"כ ד"ה חזקי' אמר כו' כצ"ל והשאר יש למחוק:

**ד**"**ה** שירה צריך כו' נאמר אלא על כו' כצ"ל:

**תוס**' ד"ה לא דכ"ע כו' של קרבן נמי דחי כו' כצ"ל. פי' ל"מ שיר של שואבה פשיטא דלא דחי אפי' של קרבן נמי לא דחי שבת וי"ט ועיין במסכת סוכה (ד"נ ע"ב) ובדפוס חדש ציין תיבת נמי כאלו נדפס בטעות והמציין טעה:

**בא**"**ד** בכלי ושיר של קרבן דחי שבת ויום טוב ואתיא רישא כוותיה הס"ד וכצ"ל. פי' רישא דמתני' וכן הנוסחא בתוס' דסוכה (דנ"א) ד"ה כתנאי כו' ובדפוס חדש דנ"ב תיבת מתני' ואינו מן הצורך:

**ד"ה** משמח לב כו' ושמח לב איקרי טוב כו' שסמוך לב לשמחה ומשמעותו לשון שמחה כו' כצ"ל. פי' דמשמעותו שהתורה משמח הלב אבל לא נקרא עבודה שעבודה אינו משמח הלב רק קודם עבודה צריך להיות בשמחה. ובדפוס חדש ציין תיבת ללב ואינו מן הצורך:

**ד"ה** מנין לבכורים כו'. פי' רש"י שהיו טעוני' שירה כדתניא במס' בכורים החליל היה מכה לפניהם כו' והא דפריך כו' כצ"ל:

**בא"ד** והא דפריך אינו כו'. פי' כיון דמתניתין היא דטעונה שירה מאי פריך אדברי ר"מ איני ומ"ה כתבו דפריך מדר"מ על רשב"נ:

**בא"ד** ויש תימא דלא איירי כו'. פי' בתמיה דמתניתין לא איירי בעיקר השיר דהא תני במתני' בהדיא דברו הלוים בשיר ארוממך כו':

**בא"ד** אלחנן היכא מוקי לה למשנה דבכורים הכא בהביא כו' כצ"ל:

**בא"ד** וכל ז' המינים ועוד ר' יוסי גופיה היכא קאמר אין לפרש דהכי כו' כצ"ל:

## דף יא:

**גמרא** אמר רבא ואתימא ר"א כו' כצ"ל:

**רש"י** ד"ה זכות ליום זכאי בניסן כו'. ובמס' תענית גורס רש"י מגלגלי' זכות על ידי זכאי עיין שם:

**ד"ה** מוצאי שבת אחד בשבת הס"ד. פי' יום ראשון דביום הוי דס"ד במוצאי שבת בלילה לפ"ז האיך ס"ד דהלוים היו עומדים על הקרבן הא לילה פסול להקרבה מ"ה פרש"י א' בשבת ועיין בפרש"י במס' תענית:

**תוס'** מהכא ויהיה כו' עולותיכם והיינו שירה הס"ד וכצ"ל: ובדפוס חדש נדפס נ"א ואינו מן הצורך ועיין ברש"י ד"ה עולותיכם כו':

**ד"ה** משוער כו' ומשפחות שהיו שם משוררים הס"ד וכצ"ל:

**ד"ה** מיתיבי כו'. פי' הקונטרס לא ידענא האי כו' כצ"ל:

**ד"ה** עולת נדבה כו' טעונה שיר הס"ד וכצ"ל דקרבן יחיד טעונה נסכים כדאית' במס' מנחות במתני' (ד"צ):

**ד"ה** אלא אמר רמי כו' אמאי לא אמר ממוסף דט"ו דניסן דאיבעי' להו אי איקבע ר"ח בזמנו ועוד קשה לרש"י כו' הד"א וכצ"ל:

**בא"ד** מקמי דכתיב ויועץ המלך כו' כצ"ל. פירוש היכא קאמר דמתחלה איבעי' לי' מכבש הבא עם עומר בי"ו בניסן ואחר כך ויועץ המלך וגו' שהיה מספקים אם לעשות פסח

בראשון או בחדש שני וכי הקריבו הכבש של עומר קודם שהקריבו הפסח כנ"ל ברור ונכון ומ"ו הב"ז נכנס בדוחק ליישב הגירסא שלפנינו ואינו מן הצורך:
**ד"ה** לעולותיכם כו' ומתני' הכי כו' כצ"ל:
**בא"ד** קדשים וה"נ מקשינן כו' כצ"ל:

## דף יב.

**גמרא** אלא לאו דנסכים כו'. איכא למידק לעיל דבעי למיפשט בעי' דר' אבין מהך ברייתא ה"ל למידחי דנסכים הבאים בפני עצמן הוי ויש ליישב:
**רש"י** ד"ה ואי ס"ד כו' י"ד בהדי שתא דחורבן דתיהוי מוצאי כו' כצ"ל:
**ד"ה** מכדי גלו כו' וסבר דבתשעה עשר כו' כצ"ל:
**ד"ה** מי סברת כו' גלו נמי בתשסרי לאו כו' כצ"ל:
**ד"ה** דאמר מר כו' נבוכדנצר והיינו כו' הד"א:
**תוס'** ד"ה נסכים כו' דאפילו אם הביאו עם קרבנו אין טעון הנסכים שירה ומיירי כו' כצ"ל. דקרבן יחיד טעון נסכים כאשר כתבתי לעיל בתוס' בד"ה עולת נדבה כו':
**בא"ד** אבל מקריבה בלילה הא אמר ר"א כו' כצ"ל. פי' דנסכים הבאים בפני עצמן קריבי' בלילה ועיין במס' מנחות (דמ"ד ע"ב):
**ד"ה** אמר רבינא בי"ד שנה אחר שנה שהוכתה העיר דהיינו בשנת כו' כצ"ל:
**ד"ה** אי הכי כו' דכיבוש בד' למלכותו והוא מלך אחד כו' כצ"ל:
**בא"ד** שנה נהרג כו' כצ"ל:
**ד"ה** משבע כו' שהוא ממנין דט"ו כצ"ל:

## דף יב:

**רש"י** ד"ה צא מהן כו' י"ד ואי אתה מוצא שנת היובל עד י"ד שנה אחר שהוכתה העיר כו' כצ"ל:
**בא"ד** דכי מדלית י"ד מחמשים כו' כצ"ל:
**ד"ה** ומשני הנך כו' החמשים ושלש כו'. פירוש שקידשו היובל בשנת נ"ג ג' שנים יותר ובדפוס חדש נ"ב תיבת אלא וקשה להולמן:
**בא"ד** למנות א' ב' ג' ד' כו'. פי' דמה שמנו כבר כשעלה סנחרב לא חשבו והתחיל למנות מחדש א' ב' ג' ד' וזהו דבר תימ' ועיין סוגי' זו בש"ת רבי לוי ב"ח סי' קמ"ג ע"ש:
**תוס'** ד"ה הנך שנים כו' שהרי מן מ"ו לחזקיהו כו' כצ"ל:

**ד"ה** אלא צא כו' מי"ז יובלות הרי נ"ג שנה כו' כצ"ל. פי' דכי שדית שבסר על ל"ו הוי נ"ג שנה ועיין ברש"י וכ"ה בס"י:
**בא"ד** דיחזקאל שהיה היובל בי"ד לחורבן הס"ד וכצ"ל:
**ד"ה** הנך שני כו' כשגלו נהי נמי דלא כו' כצ"ל:
**בא"ד** ובשנים שגלו העשרת כו' כצ"ל:

## דף יג.

**גמרא** ואי אתה מוצא כ"ד כו' כצ"ל:
**רש"י** ד"ה רב אשי כו' ארבע מאה ושית שנין תמני כו'. פי' דאותן שית שנין אינן מן המנין של היובלות שעדיין לא נתקדש א"י. ובדפוס חדש ציין ושית שנין ואינו מן הצורך:
**ד"ה** וכתיב ושיציאו כו' הרי חמש שנים כו'. פי' דמתחלת שנת שתים לדריוש התחיל הבנין ונגמר בירח אדר דהוי בשנת שש למלכותו דמתשרי היה מונים למלכותו כדאמרינן במס' ראש השנה ובתשרי שלאחריו היה חמש שנים לבנין וכתיב ויבא ירושלים בחדש החמישי דהיינו חדש אב לשנה הבאה היא השנה השביעית למלך וששית לבנין אח"כ התחיל למנות נ"ל נמצא דהנך שית שני לא קחשיב ורש"י בעזרא (קפיטל ו' פט"ו) פי' נמצא בנין הבית היה ארבע שנים הכא בעי רש"י ליפרושי הנך שית שנין דלא קחשיב ובד"ח נ"ב ארבעה ואינו מן הצורך:
**ד"ה** קס"ד כדי כו' להם אלו מזומנים הס"ד וכצ"ל:
**ד"ה** ד' ימים כו' ששה מבוקרין כו' הד"א:
**תוס'** בדף זה נדפסים הדיבורים שלא כסדרן וכצ"ל: ד"ה משמרתו כו' וי"ל דהא מתני' מיתני סמוך לבית ראשון כו' כצ"ל:
**בא"ד** תחת יהויריב הס"ד ואח"כ ד"ה שאפי' משמרתו כו' בשניה מי הואי בסדר היום אלא המשמרות של אלו שחולקים כו' כצ"ל וכ"ה בס"י. פי' דקתני שהי' ט"ב ומשמרתו של יהויריב הלא לא הואי בסדר היום:
**בא"ד** ושימשום תחתיהם הס"ד ואח"כ ד"ה הנך שיתא כו' כמו מקצת ישראל כו' עיין לקמן (דל"ב ע"ב):
**ד"ה** אותו זמן לשנה הבאה שהוא שלש באדר עלה עזרא מבבל כו' כצ"ל. ובעזרא ז' פ"ח פי' רש"י באחד לחדש ניסן היתה תחלת עלית' מבבל ע"ש:
**ד"ה** כלב כמה כו' שמא התחיל שנת הארבעים שלו בשנה ראשונה ובשילוח כו' כצ"ל וכ"ה בס"י. פירוש נמצא בשנת השילוח היה כלב מ"א שנים ול"ח שנים משילוח עד שנכנסו לארץ ובר תמנין נכי חד הוי:

**ד"ה** מאי כדי כו' דחד בשבתא אי דוקא נקט כו' כצ"ל:

## דף יג:

**גמרא** כנגד תשעה כנורות ושני נבלים כו' כצ"ל:
**שם** ר"י אומר כינור של מקדש של ז' נימין כו'. יש ליתן טעם כי כבשנו ז' עממים והיינו ראוים להיות משועבדים תחת ידם מ"ה היה בכינור ז' נימין ולעתיד יהיה ח' כי משועבדים היינו לד' מלכות שכפול' שמונה בבל כשדים פרס ומדי יון ומוקד' ישמעאל אדום אבל יוסיף לנו קני קניזי וקדמוני יהיה עשר ע"כ בנבל עשור אזמרה לך וע"ז האמת יש לפרש בבנין הראשון שהיה מסוד בת שבע והוא המתהלכ' בינינו וזהו הכינור שהיה למעלה ממטתו דדוד:
**רש"י** ד"ה ולא היו כו' הגדולים הס"ד ואח"כ ד"ה אין עולים למנין דלא מנה אותן כו' כצ"ל:
**תוס'** ד"ה אין קטן כו' ובני יהודא וגו' בניהם ל"ל כו' כצ"ל:
**בא"ד** ומשמע קטנים הס"ד ואח"כ ד"ה אין פוחתין מי"ב לוים כו' עיין דיבור זה לעיל (ד"י ע"ב) כאשר ציינתי שם וכצ"ל:
**הדרן עלך אין נערכין**.

## דף יד.

**פרק יש בערכין**.
**גמרא** ואח"כ הקדישה מנין שתהא לפניו כשדה אחוזה כו' כצ"ל:
**רש"י** ד"ה אחד המקדיש כו' מחול הכרם ומחוז עיר כו' כצ"ל:
**ד"ה** אלא חרוב כו' בתרא סדין השקמה דדרך שקמין כו' כצ"ל:
**תוס'** ד"ה פחות מכאן כו' ר"ן אמות כו'. פי' כשתעשה מבית סאה שהיה נ' אמות נ' רצועות כל רצועה אמה רוחב ונ' אורך יהיה אלפים וחמש מאות אמה נמצא מגיע לכל אילן ר"ן אמה:
**בא"ד** והם משמונה אמות עד י"ו כו' כצ"ל. ועיין דיבור זה במסכת ב"ב (ל"ו ע"ב) ד"ה ממטע עשרה כו' שהאריכו יותר:

## דף יד:

**גמרא** יוצאי' לכהנים ביובל מ"ט כו' כצ"ל:

**שם** אמאי וליקדשו אגב ארעייהו כו'. כתב מ"ו הב"ז יש לדקדק למה לא הקשה אברייתא דלעיל דקתני ולא עוד אלא הקדיש אילנותיו כו' כשהוא פודה פודה את האילנות בשוויהן וצ"ל דברייתא דלעיל ס"ל כמ"ד בעין רעה מקדיש ולא מקדיש כ"א קרקע אבל נהרדעי ס"ל דקדיש קרקע. שוב ראיתי לתוספת פח"ה (דל"ח ע"א) שכתבו כן עכ"ל ולענ"ד אפשר ליישב אפי' אי ברייתא ס"ל כמ"ד בעין יפה מקדיש דבהקדיש אילנות לחוד אמרי' דהקדיש בעין יפה והקדיש גם מקום אילנות כנהרדעי אבל ברייתא דלעיל דהקדיש תחלה האילנות ואח"כ הקרקע אגלאי מילתא למפרע דלא הקדיש תחלה בעין יפה אמרי' דגם מקום אילנות לא הקדיש תחלה ואזלינן בתר הקדש ומ"ה פודה וחוזר ופודה ותוספת התם הקשו מברייתא דפ' המוכר את הבית בהקדיש אילנות לחוד ומ"ה הוצרכו לשנות דס"ל כמ"ד בעין רעה מוכר:

**שם** לאו מי אתמר עלה בבא מחמת טענה כו' ונראה לי הא דמשני בבא מחמת טענה משום דבלא"ה מוקמי התם דברי נהרדעא הכי אבל אינו מוכרח לשנוי' הכי דאפשר לומר דר"פ נמי ס"ל דבעין יפה מוכר ומכר לו מקום אילנות נמי והא דאין חוזרים לבעלים ביובל אגב ארעייהו דקרא אשכח ודרש ושב לאחוזתם אמר רחמנא ולא אילנות כדמשני לעיל אליבא דר"ש וה"ה בהקדיש ס"ל כר"ה דבעין יפה הקדיש והקדיש נמי מקום אילנות רק דרב ור"פ ס"ל דהקדיש נמי בעין יפה לענין זה דהקדיש אילנות לבד וקרקע לבד ולא שיפדה אילנות אגב קרקע וכמו שפרש"י לעיל ע"א ד"ה בעין יפה כו' ובזה שקטה מה שמשיג הראב"ד על הרמב"ם (בפ"ד מה"ע הלכה ט"ו) שפסק כר"ה נגד ר"פ שהוא בתרא עיין שם והכ"מ מיישב דברי רבינו בדחי' בעלמא דלפי שיטת המקשה השיב לו ולי' לא ס"ל אבל לפי מה שכתבתי ברור ונכון ומ"ו הב"ז הניח ג"כ בצ"ע על הרמב"ם:

**תוס**' ד"ה יאמרו בת כו' ומאי שנא דהכא מזכיר כו'. ויש ליישב דנוכל לומר דבאמת השוה הכתוב גדולה שבכהונה עם הקטנה שבישראל אע"ג דגדולה שבכהונה בושתה מרובה מ"מ יוכל להיות דבועלה המבייש ג"כ מגדול שבכהונה והכל לפי המבייש מ"ה לא פליג רחמנא והשוה חמשים כסף אבל בת מלכים דמלך אחד לישראל יהיה הבועל מי שיהיה הוא הדיוט ובושתה מרובה פריך שפיר ואמרו בת מלכים כו' נ"ל:

## דף טו.

**גמרא** ממאי דילמ' משום דר"ח כו'. יש מקשי' דקושי' זו יש להקשות על מתני' דתני לא נתחתם ג"ד אלא על ל"ה משום דכתיב וינסו אותי זה. על זה נתחתם ממאי דילמא משום

דדברו על הקב"ה נתחתם ג"ד שלהם שלא יכנסו לארץ ולא משום ל"ה לחוד אבל שיבוש הוא דל"ה דברו כל העדה וכי חזק הוא ממנו לא דברו אלא המרגלים כדכתי' והאנשים אשר עלו עמו אמרו וגו' כי חזק הוא ממנו וגזר דין שלא יכנסו לארץ נחתם על כל העדה ע"כ משום ל"ה לחוד:

**שם** כך מצרים עולי' מצד אחר. ובזה אפשר ליישב הפסוק אז ישיר משה וגו' דאיתא בס' מעשה ה' דמצרים אמרו מה זאת עשינו כי שלחנו ישראל וגו' שלא הי' שלוח' מאתנו לא בשטר שיחרור ולא במיתת האדון ומלמד שהיה כל אחד ואחד רואה אדוניו מת ואז הי' להם קני' במיתת האדון ע"כ ובזה יובן וירא ישראל את היד הגדולה שראו כ"א אדוניו מת אז ישיר וגו' דלעיל (ד"י ע"ב) אמרי' דאין אומרים הלילא בפורי' משום דאכתי עבדי אחשורוש אנן והשתא שראו כ"א אדוניו מת והיה להם קני' במיתת האדון נעשו עבדי ה' אז ישיר משה וגו':

**רש"י** ד"ה אילו באו כו' לה קנס ויאמרו זה כו' כצ"ל:

**ד"ה** בעל הבית הקב"ה הס"ד:

**תוס'** ד"ה הוי להו שני כתובים כו' וגבי מקדיש בית ליכא ג"ש כו'. פי' דב' כתובי' מ"ה אין מלמדין דא"כ ליכתוב חד והכא לא שייך למימר הכי דאי הוי כתיב חומש בשדה אחוזה הוה ילפינן שדה מקנה בג"ש משדה אחוזה ובמקדיש בית לא הוי ידעינן מ"ה איצטריך במקדיש בית.

**בא"ד** דקרו ליה הש"ס ג"ש כו' כצ"ל:

**בא"ד** גבי מקדיש שדה אחוזה וכתב נמי קדש גבי מקדיש בית כו' כצ"ל:

**ד"ה** בושת הכל כו' קורת רוח הס"ד ואח"כ ד"ה אלו באו עליה כו' אלא חמשים ורש"י אזל לשיטתו דפיר' בפ' בן סורר כו' כצ"ל. פי' דרש"י ס"ל התם דאינו חייב קנס על ביאה שלא כדרכה מ"ה פרש"י הכא דאילו בעל בתולה שלימה קאי על בתולה דעלמא ולא קאי על ראשון שבעל שלא כדרכה:

**בא"ד** לפיכך פרש"י יאמרו בעל פגומה נ' זהובים אותו שבעל אחריו כדרכה בעל שלימה נ' זהובים אותו שבעל ראשון שלא כדרכה דאז היתה שלימה מיהו לכל הפירושים נ"ל דאותו שבעל שלא כדרכה היה ראשון ובספרי' כתוב אותו שבעל כדרכה ולפירוש ר"י ק"ק דהוי מצי למימר באו עליה שנים שלא כדרכה הס"ד והד"א וכצ"ל. פי' לפר"י דס"ל דבשלא כדרכה נמי איכא קנס ועיין בתוספת בכתובות (ד"ח ע"א) ד"ה יאמרו כו' ותראה שגירס' נכונה היא:

**ד"ה** כשם שאנו כו' ר' שמואל שישראל כו' כצ"ל:

ד"ה אחד ומחצה כו' השרים וכל רכב כו' כצ"ל:

## דף טו:

**גמרא** כל המספר ל"ה כאלו כפר בעיקר כו'. יש ליתן טעם לשבח למה דוקא כאילו כפר בעיקר משום דאמרינן לעיל דקב"ה אמר ללשון כל איברי' זקופי' ואתה מוטל ומבפנים והקפתי לך שתי חומות ומה יוסיף לך עוד שמירה שלא תספר ל"ה רק דיש לפקפק מה שמירה הוא זה שירגיש הלשון שלא לספר ל"ה דאם לא הי' בפנים ובין שתי החומות היאך הי' יכול לדבר דשפתים והשיני' והלשון הם כלי הדבור ותוצאות האותיות שצריכים להיות ביחד והא אם היה זקוף כשאר איבריו לא היה יכול לדבר אלא ע"כ צ"ל דקב"ה תקיף ובעל היכולת והיה יכול לבראותו זקוף ומבחוץ ובלי שמירת החומות או בלי לשון כלל ולהוציא הדיבור ולפ"ז הרשע זה שאמר ללשונינו נגביר שפתינו אתנו כלומר שמוכרח להיות כך הלשון ושפתים ביחד דאין אנו יכולי' להגביר ללשונינו אם לא ששפתינו אתנו כאלו אמר דאין הקב"ה בעל היכולת ובעל הכחות כולם והוי כאלו כפר בעיקר:

**שם** ותנן אין בין מצורע כו'. יש לדקדק למה דוקא מביא הך מתני' אין בין לראי' דהא כמה פעמים תני במס' נגעים מצורע מוחלט ונ"ל דבלא"ה יש לדקדק דלקמן אמרינן דעל ז' דברים נגעים באים וא' מהם ל"ה ולמה הוציא מספר ל"ה מן הכלל דז' דברים אלא ע"כ לאשמעינן דעל ל"ה נגעים באים עליו ונעשה מצורע מוחלט ועל השאר מצורע מוסגר וכ"כ מ"ו מהרש"א בחידושו רק דקשה למה באמת יהי' הכי דאם לפי המדה דעל אלו עבירות יבואו נגעי' למה נשתנו אלו שיבא עליו צרעת המוסגר ובמספר ל"ה צרעת המוחלט ומ"ה מביא האי תנן לתרץ ותנן אין בין מצורע מוסגר למצורע מוחלט אלא פריעה ופרימה הא לענין שילוח מחוץ לחומת העיר זה וזה שווין כדאמרינן התם במגילה ומ"ה בד' דברים מהנך ז' דברים דיליף לקמן מנגעי ב"א הוי מצורע מוסגר נמי מדה כנגד מדה בש"ד שהבדיל נפש א' מן העולם יכופר במצורע מוסגר וטעון שילוח להבדיל מב"א ועל שבועת שוא דבשבועה אמרינן דיבדלו כל העדה ממנו כדאמרי' במס' שבועות בריש פ' שני וילפינן מדכתי' סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה יכופר במצורע מוסגר וטעון שילוח והבדלה מן העדה ובג"ע נמי הבדיל אותה שאסורה לבעל ולבועל ובגסות הרוח נמי ע"י שנתגאה והבדיל מבני אדם יכופר במצורע מוסגר כנ"ל אבל בל"ה שעורר מדנים בין איש לחבירו ועשה פירוד בין הדבקים אינו מכופר אלא

במצורע מוחלט שטעון ב' דברים יותר בפריעה מגודל שערות ראשו ואח"כ בעי תגלחת ובגדיו הדבוק לגופו יהיו קרועים מדה כנגד מדה ודו"ק:

**שם** סיפר אין לו תקנה כו'. אע"ג דתורה מגינה אינה מגינה אלא מפורעניות ויסורים אבל לא ממיתה וכ"כ מ"ו מהרש"א בחידושיו במס' סוטה (דכ"א):

**שם** מה תקנתא שלא יבא לידי ל"ה אם ת"ח הוא יעסוק בתורה כו'. אע"ג דתורה אינה מצילו מיצה"ר אלא בעידנא דעסיק בה כדמסקינן במס' סוטה שם כבר הקשו תוס' שם ומשני דסתם ת"ח אינו הולך ד"א בלא תורה ומהרהר בה ועוד י"ל הכא כיון דאיכא תקנתא אחריתי בע"ה דישפיל דעתו ה"ה בת"ח דיש לו תקנה זו בעידנא דלא עסיק בה שישפיל דעתו:

**שם** אלא בי פלניא דאיכא בשרא וכוורא אמר רב פפא כל מילתא כו' כצ"ל וכ"ה בע"י:

**שם** אמר ליה אביי כל שכן כו' כצ"ל וכ"ה בע"י שם אנא כר"י ס"ל כו'. וכתב מ"ו מהרש"א מאי ראי' אימא דה"ק מימי לא אמרתי דבר היינו לישנא בישא משום שהייתי צריך לחזור לאחורי בפני הבעלים וכן נראה מפרש"י פ' כל כתבי עכ"ל ותמיה לי על מ"ו מהרש"א דכתב וכן נראה מפרש"י אדרבה דרש"י מפרש התם כמו הכא ומסיים וכן מפרש בערכין ועוד היאך אמר ר"י דלא אמר לישנא בישא מפני שהיה חושש שהבעלים יהי' אחוריו משמע דאם היה יודע שהבעלים אינם שם היה אומר מ"מ הוי לישנא בישא רק דחוצפא לא הוי:

**רש"י** ד"ה למצור' מוחלט אלמא אצמית דמתרגם כו' כצ"ל:

**ד"ה** נדוננו גרסי' הס"ד וכצ"ל:

**ד"ה** למספרו לרכיל עצמו כו' כצ"ל ובד"ח נד"ב למקבלו וטעות הוא:

**ד"ה** דבעי מיית כו' שטות ונבלה הס"ד וכצ"ל:

**ד"ה** אל תקר' כו' אלא ממנו דגש כו'. וז"ש כי חזק הוא ממנו שהמדקדקים קוראים לדגש חזק:

**בא"ד** ולא נס ליחה כו'. פי' בקמ"ץ אלא ולא נס בציר"י שעדיין הליחה וכן ממנו במלופ"ם אין כתיב אלא ממנו בחול"ם ממנו מן ב"ה ודיבור זה שייך למע"ל:

**ד"ה** לישנא תלית' כו' שהקיפה הקב"ה כו' ובמדרש שוחר טוב איתא שנעשה ללשון ג' שמירות שהקיפוהו עוד אמות המים לפ"ז ניחא טפי דנקרא תלית' שיש לה ג' שמירות:

## דף טז.

(דף טז:)

**גמרא** דכתיב מברך רעהו בקול גדול בבקר השכם קללה תחשב לו כגון כו'. יש לדקדק מאי בבוקר השכם בקיצור הל"ל מברך רעהו בקול גדול קללה תחשב לו ונ"ל ליישב דאיתא בריש מס' שבת ת"ר שעה ראשונה מאכל לודים שנייה מאכל ליסטים ואית' במס' חולין (ד"ה ע"ב) דצדיקי' אין הקב"ה מביא תקלה ע"י וכתבו התוס' דהיינו לענין אכילת דבר האסור דלא אתי הצדיק לידי אכילת איסור דוקא ואיתא במס' ב"ק (דט"ז ע"ב) מ"ד יהיו מוכשלים לפניך בעת אפך עשה בהם אמר ירמי' רבש"ע אפי' בשעה שעושין צדקה הכשילם בב"א שאינם מהוגני' שלא לקבל שכר לפ"ז זה שמברך רעהו בקול גדול ואמר דהכי טרח קמא והכין לפני בבוקר השכם כלומר שהשכים בבוקר והכין לפני ואמרי אינשי זה שקובע סעודתו בבוקר ליסטי' הוא שהוא זמן סעודתו בבוקר וזהו שנהנה מאותו סעודה הממון של גזל ואכל איסור' ע"כ לאו צדיק הוא דאם היה צדיק לא היה בא תקלה ע"י לאכול ממון גזל נמצא הקללה שקילל ירמיה לאנשי ענתות עליו נאמר שהקב"ה הכשיל לב"ה שלו שעושה צדקה מממון גזל באנשים שאינם מהוגני' וזהו קללה תחשב לו ר"ל אותו קללה שקילל ירמי' תחשב לו יאמרו לו על מברך עצמו:

**רש"י** ד"ה ויטבלו את הכתנת בדם רמז היה להם שכפרת שפיכת דמים עולה ע"י כתנת טבילה היינו כפרה הס"ד וכצ"ל. ועיין דיבור זה במסכת זבחים (דפ"א ע"ב):

**ד"ה** קשי' ש"ד כו' דעל ההורג אינה מכפרת כו'. איכא למידק דאי נמי מכפרת על ההורג נמי קשה הא אמרינן דנגעי' באים וי"ל:

**תוס'** ד"ה בחזקתו גבה כו' אשר כיהן גבי עזריה יותר כו' כצ"ל:

**ד"ה** הא דאהני כו' תריץ דהא דתני כו' כצ"ל:

**בא"ד** קאי נמי אש"ד וג"ע כו'. איכא למידק דהא נמי מגסי הרוח איכא לאקשויי ושנוי' דאהני מעשיו לא קאי הכא ועיין מה שכתבתי במס' זבחים שם בתוספת:

## דף טז:

**גמרא** מה נשתנה מצורע שאמרה תורה יביא שתי ציפורי' כו'. פי' דכבר כתבנו לעיל דבמספר ל"ה יכופר במצורע מוחלט דטעון ב' דברים יותר ומ"ה פריך למה טעון נמי ב' ציפורי' שהם ג' דברים יותר מד' עבירות ומשני שהוא עשה ג"כ מעשה פטיט:

**שם** ולא יקללנו ת"ל כו' כצ"ל. יש לדקדק בסוגיא דהכא היכא ס"ד (האי) [צאן קדשים: דאי] לא הוי כתיב בלבבך ה"א דלא תשנא אתי לאזהר' שלא יכנו ולא יקללנו דמשמע דאי לא הוי כתיב לא תשנא ה"א דמותר להכות ולקלל את אחיך מהיכא תיתא ועוד דמשמע דאי לא הוי כתיב בלבבך ס"ד דבלב מותר לשנאותו לאחיך מהיכ' תיתא ויש

ליישב דסוגיא דהכא ס"ל דהאי לא תשנא קאי בא' שראה דבר איסור מחבירו וליכא סהדי אחרינא וקאמר דאי לא הוי כתיב בלבבך ס"ד דלא תשנא אתי לאזהרה שלא יכנו ולא יקללנו אע"פ שראה בו דבר איסור דאע"פ שחטא אחיך הוא אבל בלב מותר לשנאותו כדאמרי' בפסחים (דקי"ג ע"ב) מ"ה כתי' בלבבך דאפי' בלב אסור לשנאותו אלא אם ראה דבר איסור מחבירו חייב להוכיחו תחלה ואם לאחר שקיים בו מצות הוכחה כדאמרי' לקמן אינו מקבלו אח"כ מותר לשנאותו ומ"ה קאמר בתר הכי מנין לרואה בחבירו דבר מגונה כו' דלכאורה אין שייכות לכאן אבל לפי דרכינו מיושב שפיר:

**שם** בדור הזה מי שיוכל להוכיח אם אמר כו' כצ"ל:

**שם** א"ר אב"ע תמה אני אם יש בדור הזה מי שמקבל תוכחה א"ר עקיבא תמה אני אם יש בדור הזה מי שיודע להוכיח אמר ר"י מעיד כו' כצ"ל ועיין בע"י. והא דאמר בלשון קורה או קיסם משום דכתיב הוי המעמיקי' מה' לסתור עצה והיה במחשך מעשיה' ואומרי' מי יראנו וגו' רק דקורו' ביתו שלו מעידי' עליו וכפיס מעץ יעננו וזהו פי' הפ' נחפש' דרכינו (ונחקור') [צאן קדשים: ונח קורה] שלא יצטרך להעיד:

**רש"י** ד"ה דאמר מר כו' לא נאמר כו' הס"ד וכצ"ל:

**ד"ה** (למסעי) [למסעיו] כו' בית מלוניו הס"ד:

**ד"ה** תכלית יסורין כו' פחותין מהם הס"ד:

**תוס'** ד"ה ענוה שלא כו' לא ישר אלי כו' ונ"ל ליישב לפרש"י דבלא"ה יש לדקדק מה שייך בזה שאינו רוצה להוכיחו אלא נ"ל דהכי פירושו דאמר שאינו רוצה להוכיחו משום שהוא ג"כ רשע אם יאמר לו טול קיסם יאמר לו טול קורה כמו שאמר ר"ע ובזה עושה עצמו עניו אבל אותו ענוה שלא לש"ש אלא שלא ישנאנו פי' אם יוכיחו וירא' חבירו שיודע מחטאיו ומותר לשנאותו ומכח זה ישנא חבירו גם לו ולפ"ז רב הונא אע"פ שהיה מצער לחייא והכה אותו סבר ר"ה דמשום זה לא יהיה נחשד בעיני ר"ח דמשום שנאה אני מצערו כדי לשנוא אותו אבל אם היה מוכיחו על הדברים מגוני' שעביד וידע ר"ח דמותר לשנאותו וישנא אותו ג"כ כנ"ל פרש"י ובזה שקט' ג"כ קושי' מהרש"א על פרש"י עיין בע"י:

**ד"ה** ומ"ד כו' א"נ לא דריש לי' קרא דויטל שאול כו'. פי' כיון דהאי קרא ויטל שאול כתיב אחר שאמר יהונתן לשאול אביו למה יומת מה עשה ואביו אמר כי בן מות הוא הוה כאלו הורה הלכה בפני אביו מ"ה היה רוצה להכות אותו ואין למילף מיני' בעלמא זהו כוונת התוספת ובזה שקטה קושי' מ"ו מהרש"א ע"ש:

**ד"ה** ה"ג כו' מנפתלי דבדברי הימים כתיב כו' כצ"ל. פי' ולא שייך לומר אמר מר מה דכתיב בהדיא בקרא משום הכי גרסי' ואבוה מנפתלי וע"ז קאמר אמר מר דלא כתיב בקרא:

## דף יז.

**רש"י** ד"ה אומר אני כו' דהא דאמרת כו' כצ"ל:
**בא"ד** לא נתכוון אלא לפי מדת כו' כצ"ל:
**הדרן עלך יש בערכין.**
**פרק השג יד.**
**תוס'** ד"ה השג יד בנודר כו' ערך נקבה ולא איצטרך כו'. פי' לקמן במתניתין לא איצטרך לפרש הנערכין בנערך כיצד ובד"ח נד"ב נ"א ואינו מ"ה:
**ד"ה** כיצד כו'. פרשתי לעיל בריש פרק אין נערכין פחות כו' הס"ד וכצ"ל:
**ד"ה** השג יד בנודר במערי' הוא פי' במערי' דוקא ולא בנודר כדקאמרינן כו' כצ"ל:
**בא"ד** משא"כ בערכין הס"ד והוא למעוטי כו' שייך בדיבור שלקמן:
**ד"ה** השג יד בנודר כיצד כו'. פי' דמתני' הס"ד ואח"כ ד"ה אבל מדירו עשיר כו' כצ"ל:
**בא"ד** עשיר ערכי עלי ושמע עני ואמר מה שאמר כו' כצ"ל:
**בא"ד** מצורע עשיר ומדירו עני כו' כצ"ל:
**בא"ד** ולא איצטרך הוא להכי אלא הוא למעוטי מצורע עשיר ומדירו עני כדפירשתי וכן פרש"י כו' כצ"ל. ומה שמיותר לעיל שייך לכאן:
**בא"ד** קרבן עשיר והיינו דוקא כו' כצ"ל:

## דף יז:

**גמרא** דגברא אזלינן ה"נ בתר חיובא דגברא אזלינן קמ"ל כו' כצ"ל וכן משמע מתוספת:
**תוס'** ד"ה רבי יהודא כו' שייך לקמן דיבור זה:
**ד"ה** הכי נמי כו' עני ערכי עלי ושמע עשיר כו' כצ"ל. פי' למה נקט רבי במתני' בערכין בעשיר שאמר ערכי עלי ושמע עני כו' (לישמעין) [צאן קדשים: לאשמעינן] רבותא טפי בעני שאמר ערכי עלי ושמע עשיר כו' דנותן ערך עני:
**בא"ד** דממעט ליה כיון שאינו כו' כצ"ל:
**בא"ד** פשיטא דלא אזלינן בתר כו' כצ"ל:
**בא"ד** אם נתחייב ערך אין לנו לגורען לעשיר בערך עני הס"ד וכצ"ל ואח"כ ד"ה רבי יהודא כו' יותר מאשם אבל מפני שהאשם אין כו' כצ"ל:

**בא"ד** מזין עליו ועל הבהונות כו' כצ"ל:
**בא"ד** דבר המכשירו הס"ד ואח"כ ד"ה אבל בקרבנות כו' ונדפסו שלא כסדרן וכצ"ל:
**בא"ד** בגמרא בקרבן מצורע כו' כצ"ל:
**בא"ד** להקדש בהן כלום אבל בערכין אם העריכו הכהן בעניו לתת לו סלע כו' כצ"ל וכ"ה בס"י ובד"ח נדפס נ"א ולא ניחא לי ואינו מן הצורך להאריך והמעיין יבין:

## דף יח.

**רש"י** ד"ה כשהיתה ספינתו כו' שכרה והיינו כו' הד"א:
**ד"ה** מרגליות לקלים כו' לקמן שלא ישהה כו' כצ"ל. ועיין לקמן (דכ"ד ע"א):
**בא"ד** עצמו ובא הכהן כו' כצ"ל:
**ד"ה** שנה יתירה כו' נמי בשנים משתעי שנה ל"ל ובן ששים הס"ד וכצ"ל:
**תוס'** ד"ה ואלא היא כו' הכא הוא וגבי אם מך הוא מערכך לא דרשו ושמא יש דרשא בשום מקום אהאי הוא דהכא כו' כצ"ל:
**ד"ה** לא צריכ' שהיה אביו גוסס כו'. פי' בקונט' כו' וברש"י שלפנינו ליתא אדרבא איפכא ס"ל במתני':
**ד"ה** שיתן בשעת כו' היינו בשעה שהוא כו' כצ"ל:
**בא"ד** גבור אז ידענו כו' כצ"ל:
**ד"ה** יכול ראשון כו' ובהאי קרא כרת כו' כצ"ל:

## דף יח:

**גמרא** אינו צריך ראשון בכלל ושביעי בכלל כו' כצ"ל:
**שם** תו מבן חמש ועד בן כ' הלכך כו' כצ"ל:
**רש"י** ד"ה שתי שנים שבשדה אחוזה שהמוכר כו' כצ"ל:
**ד"ה** שני תבואות כו' לכל שנה במנה כו' כצ"ל. ובלא"ה יש למידק דלא מנינין למנין עולם דא"כ פעמים דליכא אלא חדא תבואה כגון שמכר לו בכ"ט באלול ולא היה בו פירות ויום א' בשנה חשיב שנה ולתשרי הבא יפדנו ונמצא שלא הוי אלא שנה א' שלימה בידו:
**תוס'** ד"ה ואיבעית אימא כו' טהור משמע דפריחה שייך כו' כצ"ל. ותמיה לי על תוספת שכתבו במס' נדה (די"ט ע"א) ד"ה מה להלן כו' דפשטיה דקרא משמע דאנגע קאי דאיירי לעיל בנגע שנטמא ע"י שיש בו מחיית בשר חי ועליה קאי וכסתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו של נגע עד רגליו דהיינו סופו ומר' נתן ב"א משמע דקאי אאדם וכן מוכח

בכמה מקומות בת"כ ובריש א"מ עכ"ל ולא מביאו מסוגיא דהכא דמוכח נמי דקאי אאדם ומ"ר הב"ז מיישב קושיא זו בדוחק עיין שם:

**ד"ה** ופדויו מבן כו' ולא מצאנוהו כו' ומ"ו הב"ז כתב דגירסא מוטעת היה לפניהם ולא גרס ופדויו וכ"ג רש"י:

**ד"ה** שנתו שלו כו' כי אם מיום הרצאה כו'. פי' ומשכחת דנולד ז' ימים קודם ר"ה ובר"ה הוה יום הרצאה ובן שנתו:

**בא"ד** אם שחט כבש ביום השלמת שנתו קודם כו' כצ"ל. והא דכתבו קודם שהגיע מע"ל לאו דווקא אלא אפי' שחט בשעה שהגיע מע"ל ללידתו כגון שנולד בניסן בי"ד בט' שעות ושחט לשנה הבאה בי"ד בניסן בט' שעות וזרק דמו בעשירי שכבר עברה שנתו וכן פרש"י במסכת זבחים (דכ"ה ע"ב) ד"ה שעות כו':

**בא"ד** שהרי כל היום הוא בן שנתו אלא ש"מ כו' כצ"ל:

**בא"ד** דשפיר איצטרכו לקמן תרי קראי כו' כצ"ל. ועיין לקמן (דל"א):

**ד"ה** במספר שני כו' תבואות דלפי ששני משמע כו' כצ"ל:

**בא"ד** דהוה ליה למיכתב תבואה כו'. פי' דלא כפרש"י דתבואות לא איצטרך כלל דשני משמע שני תבואות וכוונת התוספת דדריש ממספר דמשמע שנים וה"ל למיכתב תבואה אלא ע"כ מוסיף עוד תבואה אחרת:

**ד"ה** ובשביעי' נמי כו' אימא דל' יום שלפני ר"ה וחשיבי שנה כו' כצ"ל:

**הדרן עלך השג יד.**

## דף יט.

**פרק האומר משקלי.**

**רש"י** ד"ה ממלא חביות כו' לתוכו עד מרפקו כו' הד"א: (ד"ה נפש כו' הד"א:)

**ד"ה** נפשי' כו' ישקול הס"ד ואח"כ ד"ה באתרא דתקלי' כו' במשקל דכופרא זפת הס"ד ואח"כ ד"ה שמכי בצלים הס"ד וכצ"ל:

**תוס'** ד"ה מרפיקו כו' מאציליהם אלא כנגד אצילי כו' כצ"ל:

**בא"ד** ובמנחות הארכתי הס"ד וכצ"ל ועיין שם (דל"ז ע"א) ד"ה קיבורת אבל בזבחים ליתי':

**ד"ה** דבתר דשקלי שדי תרי תלתא כו'. פי' או תרי או תלתא:

**בא"ד** היו מכריעים יותר כו' כצ"ל. פי' לשון הכרע על המשקל:

**בא"ד** וי"ל דהכא פירושו הכי באתרא כו' כצ"ל:

**ד"ה** איבעיא להו כו' את"ל בעמדו נותן שרביט שנכפף ברחבו מהו כו' כצ"ל:

**בא"ד** מי אמרינן שר"ל בלא כפיפה כלומר כו' כצ"ל:
**בא"ד** בלא כפיפה אלא עב כעובי קומתו כו' כצ"ל:
**ד"ה** הוא דאמר כו' דיבור זה שייך קודם דיבור איבעי' להו:

## דף יט:

**תוס'** ד"ה שוקל בשר כו' לתוך המים עד שתתמלא החביות ואח"כ שוקל כנגד ידו כו' כצ"ל:
**בא"ד** שוקל מעיקרא כו'. פי' לאו כנגד ידו ממש שוקל אלא קודם שהוא רוצה ליתן הבשר חמור לתוך החביות למלאו' שוקל:
**בא"ד** כנגד היד היינו דמשערינן כאלו היד נחתך ששוקל יותר כו'. פי' כיון דאמר סתם משקל ידי עלי משערינן כאלו נחתך היד ששוקל יותר לפ"ז אפשר לומר דמכניס מעיקרא ואח"כ שוקל ואי שמכביד יותר משום המים שנבלע בבשר לית לן בה כיון דמשערינן ביד הנחתך ששוקל נמי יותר נגד היד המחובר אבל זהו דוחק לאוקמי בהכי:
**ד"ה** חלצה למי שנחתכה הרגל כו' כצ"ל. ועיין שם ביבמות (דק"ג ע"א) דרש"י אזל לשיטתו:
**ד"ה** התם גברא כו' שאומדים עתה כמה היה יפה קודם לכן כו' כצ"ל:
**בא"ד** היינו הך פי' כו' כצ"ל:
**בא"ד** היינו הך דאומד של כו' כצ"ל:
**בא"ד** לפי הזלזול כו'. פי' ונותן גבי נזיקים כל מה שהזיקו אבל נודר אינו נותן אלא לפי מה שהוא נדר דהיינו בגברא שביח:

## דף כ.

**רש"י** ד"ה לא אמר כלום כו' לבטלה הס"ד ואח"כ ד"ה נותן דמיו כו' אמרה הס"ד ואח"כ ד"ה אבל דמי כו' כצ"ל:
**תוס'** ד"ה דמי עלי כו' אלא דמים אם שמוהו כבר כו' כצ"ל ובד"ח נדפס נ"א ואינו מן הצורך:
**בא"ד** שומא שהרי כו' כצ"ל:
**ד"ה** ואין נידוני' בהשג יד כערכין כו' כצ"ל:
**בא"ד** ולא לאחר וגבי ערכין כו' כצ"ל. פי' לא לאחר היינו לא לבהמה חיה ועוף וכתב מ"ו הב"ז ודע שמ"ש בגמרא הב"ע כשעמד בדין ולפי מאי דקי"ל דמלוה ע"פ גובה מהיורשין [צאן קדשים: ד]שעבוד' דאורייתא לא איצטריך לפרושי כשעמד בדין לא לעורך ולא

לנערך ומכאן השיג הר"א ז"ל על הרמב"ם שכתב דוקא כשעמד בדין יתנו היורשים אבל לא עמד בדין לא כו' עכ"ל והניח מ"ו הב"ז קושיא זו של הר"א בצ"ע על הרמב"ם ודוחה תירוץ של הכ"מ שם (בפ"ח מה"ע דכ"א). ולענ"ד לאו קושיא היא כלל דז"ל הרמב"ם שם האומר ערכי עלי ומת קודם שעמד בדין אין היורשים חייבים ליתן שנאמר והעמידו לפני הכהן והעריך אותו הכהן כו' נמצא דעיקר הטעם שלו דיליף מקרא דבעינן העמדה והערכ' לפני הכהן ולפ"ז ס"ל להרמב"ם הא דמשני הכא הב"ע כשעמד בדין לאו משום קושיא דמלוה ע"פ צריך לאוקמי הכא אלא הכי משני דע"כ צריך לאוקמי דהב"ע כשעמד בדין היינו לפני הכהן להעריך דבעינן העמדה והערכה ולא כמו שפרש"י כשעמד בדין היינו לפני ב"ד וחייבוהו כנ"ל ברור דעת הרמב"ם:

## דף כ:

**תוס**' ד"ה אמר ר"ח כו' פטור מלשלם לאשמעינן אפי' אמר עלי הדין כן דפטור כו' כצ"ל:
**בא"ד** חייב לשלם והך פירושו איכא לאוקמי בפ"ק דר"ה כו' כצ"ל. פי' הא דקאמר התם נדבה דאמר הרי זו היינו אפי' אמר הרי זו עלי נמי מקרי נדבה. אבל לפ"ז יש לדקדק ל"ל לאוקמי התם משכחת לה כגון דאמר הרי עלי עולה ע"מ שאיני חייב באחריותה לוקמי דאמר הרי זו עלי עולה סתם דנמי אינו חייב באחריותה דעלי להביא קאמר כדר"ח הכא ויש ליישב בדוחק:
**בא"ד** גוף השור הוא חולין כו'. פי' ומ"ה ליכא למימר באם אמר דמי נמי עלי להביא קאמר דהא גוף השור חולין אלא ע"כ לאחריות קאמר:
**ד"ה** מיתיבי שור כו' נגנב חייב כו' כצ"ל:
**בא"ד** קתני שור קדוש כו'. פי' וליכא לאוקמי דאמר דמי:
**בא"ד** דפרש"י הכי ניחא כו'. פי' דניח' נמי לפר"י היכא דאמר דמי שור זה עלי הוי שור חולין אבל יקדש דמי שור זה עלי הוי השור קדוש ואפ"ה לא אמרינן דעלי להביא קאמר כמו שפרש"י:
**ד"ה** והא מדסיפא כו' ניחא הכל אבל קשיא על הא דאיתא כו' כצ"ל:
**בא"ד** כשהפריש המנה כו'. כצ"ל:
**בא"ד** אוקמין ליה דהשור גופא חולין וזה נראה לי דוחק דלית' ליה כו' כצ"ל:
**ד"ה** אע"פ שחלטו כו' משמי' דרבא סנדל המוסגר כו' כצ"ל:

## דף כא.

**גמרא** ואף על פי שאין מתכפר לו עד שיתרצה כו' הוא פיסקא:

**רש"י** ד"ה הקדישו כו' הקדישו הס"ד ואח"כ ד"ה נפיק ליה שכר לחולין ונראה לי דל"ג כו' כצ"ל:

**בא"ד** מהקדש לחולין הס"ד ואח"כ ד"ה לכשיבא שכרו כו':

**ד"ה** משלשתן כו' יחידי הס"ד:

**תו'** ד"ה הכי קאמר כו' דכן הדין המותר מה שיותר כנגד כו' כצ"ל:

**בא"ד** משום דיש לו ולהקדש שותפו' בו ואין כו' כצ"ל:

**בא"ד** ומכור והכא משמע נמי דמשכיר יכול להקדש וה"ה דיכול לאסרו כו' כצ"ל בא"ד וכן הלכה ומיהו קשה דהכא משמע דאין כו' כצ"ל:

**בא"ד** ברשותו ובתוספתא תני כו' כצ"ל:

**בא"ד** היכא מצי מקדיש ליה אהאי דקאמר מעל' שכר להקדש פריך והכי פריך היכי מצי כו' כצ"ל:

**בא"ד** וי"ל הא דתני' בתוספתא כו' ולפ"ז מתורץ ג"כ התמיה דלעיל:

**בא"ד** שכרו הרי זה דר בו חנם הס"ד וכצ"ל:

**ד"ה** הכי גרסינן כו' שהרי המשכיר הקדיש כו' כצ"ל:

**בא"ד** כשדר בו ונפיק השכירות לחולין בתורת מעילה כו' כצ"ל:

**בא"ד** וכפרש"י וקשה מההיא דתניא בתוספתא כו' כצ"ל:

**בא"ד** כולם מעלו והא דתנן בשילהי פ' הנהנה אין (מועיל) [צאן קדשים: מועל] אחר (מועיל) [צאן קדשים: מועל] בקדשי' אלא בהמה וכלי שרת היינו דקדושת הגוף לא מתחלל על ידי כו' כצ"ל:

**בא"ד** אלא קדושת דמים כו'. פי' ואפ"ה לא יצא לחולין בתורת מעילה ה"ה בית דהוי קדושת דמים נמי לא יצא לחולין ועיין בתוספת דמנחות (דק"א ע"א):

**ד"ה** כי דייר כו' מן ההקדש שוה פרוטה אע"פ כו' כצ"ל:

**בא"ד** מעילה פרק הנהנה כו' כצ"ל:

**בא"ד** דהכא אית' כרב כו' כצ"ל. וכתב מ"ו הב"ז דהרמב"ם (פ"ו מה"ע ד"ל) כתב המשכיר בית לחבירו וחזר והקדישו ה"ז קדש ופקעה השכירו' ואם דר בו השוכר מעל עכ"ל ומשמע שהקדיש בית בנוי ואפ"ה מעל והיינו כרב (ובהל' מעילה פ"ה ד"ה) כתב וכן המקדיש בית בנוי הדר בו לא מעל כו' והיינו כר"ל ודלא כרב וצ"ע עכ"ל. ואפשר לפרש דברי רבינו שמה שכתב ואם דר בו השוכר מעל ה"פ שאם דר בו השוכר מעל המשכיר משום דכיון שפקעה השכירות ואין למשכיר אלא טובת הנאה מה שדר השוכר בחנם חייב המשכיר לשלם להקדש קרן שנהנה בשכירתו לפי טובת הנאה שבה ואומדים כמה הוא רוצה להיות נחסר משלו להחזיק לו השוכר טובה כזו שדר בו בחנם

וזהו טובת הנאה וכיוצא בזה אמרינן במסכת ב"מ פ' השואל (דצ"ט ע"א) גבי משאיל קורדם של הקדש ע"ש ברש"י אבל הדר בו לא מעל אלא א"כ הקדיש ולבסוף בנאה כדאמרינן במסכת מעילה (ד"כ ע"א):

## דף כא:

**תוס'** ד"ה שמואל כו' דקאי אמתני' דמשמע דמיירי בשעת הפרשה כו' ובזה יתורץ קושי' דיש להקשות לעיל דפריך לשמואל מאי קמ"ל תנינא אע"פ שאין מתכפר לו עד שיתרצה דילמא טובא קמ"ל דאי ממתני' ה"א דוקא בשעת כפרה בעינן לדעת כדקתני אין מתכפר לו כו' ושמואל אתי לאשמעינן אף בשעת הפרשה אבל השתא לפי מה שכתבו תוספת דממתני' מוכח דאיירי נמי בשעת הפרשה ניחא:

**ד"ה** מאי בשעת כו' ולעולא צריכא כו' כצ"ל:

**בא"ד** דמ"מ כה"ג דפליג השתא לא הוו פליגי וטעמא דשמואל ועולא נרא' לר"י כו' כצ"ל:

**בא"ד** על חטא וצריכא להתוודות בשעת סמיכה בעינא דעת בשעת כו' כצ"ל:

**בא"ד** בשעת כפרה אבל בשעת הפרשה לא כו' כצ"ל:

**ד"ה** האי מאן כו' מודעי מודעא כו' כצ"ל:

**הדרן עלך האומר.**

**פרק שום היתומים.**

**תוס'** ד"ה שום היתומים ל' יום וא"ת אמאי נקט יתומים כו'. אבל לפי מאי דמסקינן לקמן דאין נזקקין לנכסי יתומים דיתמי לאו בני מיעבד מצוה נינהו או משום צררי או משום שובר לפ"ז טובא קמ"ל יתומים דס"ד דאין נזקקים להם כלל:

**ד"ה** בשעת הוצאות כו' למלאכה אע"ג דאין סדר כו' כצ"ל:

**בא"ד** עד הערב ונישלינהו הא כל היום כו' כצ"ל:

**בא"ד** והביאו ההיא בריש השוכר כו' כצ"ל:

## דף כב.

**רש"י** ד"ה משום מזוני כו' דידהו הס"ד ואח"כ ד"ה אלימ' בב"ח כו' כצ"ל והשאר יש למחוק:

**ד"ה** כיון כו' מיזדקקינן כו' כצ"ל:

**ד"ה** הא לא כו' כתובת אשה כו' כצ"ל:

**ד"ה** בתר שיבקייהו כו' שהניח להם כו' כצ"ל:

**תוס'** ד"ה תנן התם כו' אוכלת בהן ואז נזקקים אפילו כו' כצ"ל:

**בא"ד** דודאי מדנחתי ב"ד לשום כו' כצ"ל:
**בא"ד** אי לא מרווחנא לאצרוכי הכרזה כו' כצ"ל:

## דף כב:

**תוס'** ד"ה רבא אמר כו' שמסר שטרותיו לאדם א' כו'. אין לדקדק לפ"ז הא דפריך לקמן מר"נ דאמר אפילו ב"ח נמי דלמא ר"נ איירי בידעינן קודם שהלך מסר כל שטרותיו לאדם א' דזהו דוחק דר"נ סתמא קאמר אפילו ב"ח נמי:
**ד"ה** אמר ליה ר"ה כו' דמשום צררי אין למנוע כו'. פירוש משום דמילתא דלא שכיח הוא שזה יתן לו צררי כפי חובו ויניח גם השט"ח בידו מ"ה אין למנוע אבל שובר שכיח שיניח השט"ח בידו כיון שיש לו שובר כנגדו:
**ד"ה** ואם אמר כו'. בעמוד זה הדיבורים נדפסים שלא כסדרן בערבוביא וזהו סדורן: בא"ד ומנה זו נזקקים לו ותימא פשיטא שאם אמר תנו כו' והד"א עם הדיבור שלמטה:
**ד"ה** ואם אמר כו' והשאר יש למחוק:
**בא"ד** ואומר ר"י דאע"ג דלא אמר תנו נזקקים והא דנקט לישנא דתנו משום כו' כצ"ל:
**בא"ד** דשייך ביה תנו מ"ה איצטריכא ליה ועוד כו' כצ"ל:
**בא"ד** כגון דלא תבעוהו והודה מעצמו כדאמרינן בפרק כו' כצ"ל:
**בא"ד** גט פשוט הס"ד ואח"כ ד"ה ואין מעמידים כו' אם לאו או אם יש לו שובר הס"ד ואח"כ ד"ה אמרי נהרדעי בכולה נזקקים ומעמידים אפוטרופוס. פירוש בכולהו שדה זו ומנה זו ומעמידים אפטרופס לידע אם פרע אם לאו כו' כצ"ל:
**בא"ד** בתורת מתנה הס"ד ואח"כ ד"ה אמר רב אשי כו' דאחזוקי סהדי בשיקרא לא מחזקינן כו' כצ"ל:
**בא"ד** שאינו שלו דנזקקים ומקבלי כו':
**בא"ד** ואין זה אחזוקי סהדי כו' כצ"ל:
**בא"ד** עמו להחזיק אע"פ שהוא שלו כו' כצ"ל:
**בא"ד** וליכא למימר שהוא חוזר ולקחה כו' כצ"ל:

## דף כג.

**רש"י** ד"ה כר"ג במס' ב"ב האומר כו' כצ"ל. ועיין שם (דקל"ז ע"א) ובמס' כתובות ליתי':
**בא"ד** ומכר ואכל ר"ג כו' כצ"ל:
**תוס'** ד"ה לכי יגרשנה כו' כדי לידע אם כונתו כו' כצ"ל:
**בא"ד** כוונתו כשהדירוהו הס"ד וכצ"ל:

**ד"ה** אלא הא כו' להקדש ליפרע מנכסי הקדש ופריך תנינא כו' כצ"ל:
**בא"ד** וא"כ נימא דר"ה דלא כר"י כו'. פי' אפילו לפי המסקנא קשיא דהתם משמע דדוקא בשכ"מ אמר ר"ה והוה מצי לשנויא דלא קיימא מסקנא הכי אלא בשאלה דהקדש פליגי וכן הקשו תוספת קושיא זו על ר"ה במסכת גיטין (דל"ה ע"ב) בד"ה קסבר כו' ומשני שנויא זו מ"מ בלאו הכי משני שפיר הכא:
**ד"ה** חזקה כו' אלא בשבועה כו'. פירוש אפ"ה בשכ"מ נוטל בלא שבועה:
**בא"ד** כמו כן אין לחוש כאן שמגרש אשתו כדי לחזור כו' כצ"ל. פי' בשכ"מ:
**בא"ד** יותר משאמר מנה לפלוני בידי הס"ד וכצ"ל:
**ד"ה** בשאלה דהקדש כו' ואם כן האיך קאמר ר"ה כו'. יש לדקדק למה הקשו מר"ה דלא אמר בפירוש דבבריא אדם עושה קנוני' על הקדש רק מדיוק אשמעינן ליקשו ממתני' דהתם מסכת שבועות (דל"ח ע"ב) דתני בהדיא אבל נשבעין להקדש ואוקמינן ליפרע מנכסי הקדש ומשום קנוני' ומירי בבריא ליקשו לימא מתני' דלא (כב"ה) [כר"ה] ויש ליישב:
**ד"ה** אמרי נהרדעי כו' דיבור זה ציינתי לעיל (דכ"ב) מקומו:
**ד"ה** מר סבר כו' דיבור זה שייך קודם דיבור בשאלה:
**בא"ד** אם כן כי אתי קמי' כו' כצ"ל:
**בא"ד** ומפרש לו נדרו לא יתיר לו כו'. פי' דלשון זה שנדר שלא יהנה מאשה פסולה צריך שיאמר קמי חכם ולא יתיר לו אבל הכא כשיפרט קמי חכם שנדר שלא יחזיר אשה זו הכשרה לא ימנע חכם מלהתירו דאין צריך לפרוט קמי החכם דמשום הקדש נדר והשתא לפירושא דר"י ס"ל אפילו למ"ד דצריך לפרט הנדר היינו הלשון שנדר בו אבל אין צריך לפרט למה והתם במס' גיטין (דל"ה) דמשני לר"ה דקסבר דצריך לפרט הנדר ע"כ דצריך לפרט נמי למה נדר ס"ל דאל"כ הדרי קושית הגמרא לדוכתא עיין שם ומ"ה הקשו תוספת שם שפירש דליקשי לימא ר"ה כתנאי אמרה לשמעתיה:

## דף כג:

**רש"י** ד"ה אלא הפודה פודה בעלה פודה אותה כו' כצ"ל:
**ד"ה** מכל מין ומין שיש אומנות כו' כצ"ל:
**תוס'** ד"ה מוסיף עוד כו' שהבעל חוב עצמו פודה כו'. ובאמת יש לפרש דעת רש"י נמי הכי שהלוה פודה רק שרש"י כתב שהמלוה יוסיף עוד להלוות ממנו דינר מ"מ תוספות דייקי מלישנא דרש"י דכתב ופודה ה"ל למיתני להלוותו דינר כדי לפדות כו' משמע דדעת רש"י דהלוה עצמו פודה ולהדינר שמוסיף מוסיף בתורת הלואה לב"ח

אע"ג דבפסחים (דל"א ע"א) תני בהדיא ואתי מלוה ופריק כפרש"י מ"מ לישנא דמתני' דהכא לא משמע הכי דמלוה עצמו פורק:
ד"ה הפודה כו' ההקדש ויהא נראה כאלו פודה הכל כו' כצ"ל:
**בא"ד** והפודה יתן כו' כצ"ל:
ד"ה ערב תנן כו'. דיבור זה שייך קודם לב' דבורים ראשונים:
ד"ה משום דר' אבהו כו' רש"י ראיה כו' עיין בפסחים (דל"א) דשם פרש"י הכי:
**בא"ד** דהא הכא משמע דמן הדין כו' כצ"ל:
**בא"ד** וספק בידי מור"י אם הלוה כו' כצ"ל:
**בא"ד** דפרש"י אהא דאמר רבא כו' כצ"ל:
**בא"ד** יגבה ונראה דמתני' כו' כצ"ל:
ד"ה ואם לאו כו' אוזפי אלא המנוי עליו הלכך כו' כצ"ל:
ד"ה עד פלגא כו' שאינה שוה אלא פלגא ודאי כו' כצ"ל וכ"ה בס"י ומ"ו הב"ז גורס תיבת בציר ואינו מן הצורך כאשר אפרש:
**בא"ד** דהחוב טפי מפלגא כו' כצ"ל. פי' דתכף שהקדישו אי אפשר להפקיע מידי הקדש אם לא ע"י פדיון שצריך להוסיף וע"י הפדיון יביא החוב טפי מפלגא משום הכי לא חל ההקדש עליו כנ"ל ברור. ולפ"ז אינו מן הצורך להגיה לעיל תיבת בציר:
**הדרן עלך שום היתומים.**

## דף כד.

**פרק אין מקדישין.**
**גמרא** וכיון דאין מקדישי' ליגאל בגירוע פחות מב' שנים יהא כו' כצ"ל:
**רש"י** ד"ה סנדלים כו' דאע"ג דעדיין לא כו' כצ"ל:
ד"ה אע"פ שאמרו עבדים נמכרים בכסותן לשבח דכסות יפה שלהן משבחת כו' הד"א וכצ"ל:
**בא"ד** כסות בשלשים כו' כצ"ל:
ד"ה אין לו להקדש כו' בעבד ופרה כו' כצ"ל:
**בא"ד** רואין דאלו לוקחי' לו כסות בשלשי' זוז כו':
**בא"ד** מקומו הס"ד ואחר כך יש לציין גמרא ואחר כך ד"ה שלא ישהה כו' כצ"ל:
ד"ה רב ושמואל כו' אותן בשני סלעים כו' כצ"ל:
**בא"ד** לפונדיונין שבסלע יש כו' כצ"ל:

**תוס**' ד"ה רב ושמואל כו' ליגאל בגירוע פחות משתי שנים דיכול לפדות בשתי סלעים וב' פונדיון שהרי אם כו' כצ"ל:
**בא"ד** ור"ע בחמשים כו' כצ"ל:
**בא"ד** אבל פחות משתי שנים כו' כצ"ל:
**בא"ד** ואל יקדיש פחות משתי שנים לפני היובל שאם יגאל אין לו גירוע ועוד י"ל כו' כצ"ל והשאר יש למחוק:
**בא"ד** אלא בפחות משתי שנים דאז כו' כצ"ל:
**בא"ד** מאי קמ"ל הא (דקני) [צאן קדשים: דקתני] במתני' כו' כצ"ל. פי' בשלמא בל"ז ה"א דאתי לאשמעינן דמקדשי' אפילו פחות משתי שנים לפני היובל אבל לרב ושמואל דס"ל דאין מקדשי' מאי רבותא אתי לאשמעינן ומ"ו הב"ז מוחק תיבת קתני ולא ידעתי הטעם:
**בא"ד** דאע"ג דהשנה מתחיל בראש השנה מ"מ יובל כו' כצ"ל. פי' דקאי אם הקדיש בתחלת שנת היובל בין ר"ה לי"כ לא אמרי' דהקדיש ביובל עצמה כיון דבר"ה כבר התחיל השנת היובל אלא אמרינן לטובת הקדש כיון דעיקר יובל אינו מתחיל עד י"כ הוה כאלו הקדיש לפני יובל והוה הקדש:
**בא"ד** לאחר יובל פי' אחר ר"ה של סוף שנת היובל לא אמרי' ששנת היובל מאריכה עד כו' כצ"ל. פי' דאי אמרינן דשנת היובל מאריכה עד י"כ הוה נמי כאלו הקדיש ביובל עצמ' ולא הוה הקדש מ"ה אשמעינן דלטובת הקדש אמרי' דאינה מאריכה כ"כ והוי כאלו הקדיש אחר היובל והוי הקדש ומ"ו הב"ז מגיה גירסא זו שלפנינו ואינו מן הצורך לשבש כל הגרסאות וכאשר כתבתי ברור ונכון:

## דף כד:

**רש"י** ד"ה אי רבי כו' אמאי יהיב סלע ופונדיון ליתוב כו' כצ"ל:
**ד"ה** עולה לכאן כו' אי פריק לה אחר כו'. הא דנקט רש"י דפריק לה אחר דוקא משום דבאחר עתיד לצאת ממנו ביובל לכהנים נמצא שאין לו בו זכי' אלא עד היובל ניחא שפיר דחשיב כל שנה עד היובל אבל בבעל השדה ממ"נ אם גאלה ה"ה שלו לעולם ואם לא גאלה הוא של הקדש לעולם:
**תוס**' ד"ה סוף סוף כו' אלמא אי לאו פירכא הוה צריך כו' כצ"ל:
**בא"ד** לבעלים מי קא הדר כו' כצ"ל:
**בא"ד** לבעלים תו ליכא ק"ו ומקדישי' כו' כצ"ל:
**ד"ה** מאי טעמא כו' רוצה לומר דשנת היובל בכלל כרבי בריש כו' כצ"ל:

**בא"ד** שאם הקדיש בה שיגאול כו' כצ"ל. פי' ומנ"ל לרב דנותן חמשים מ"ה הוכרח רב לפרש דמשנת היובל היינו שנת היובל ודינה כסדר שאר השנים בית זרע בנ' שקל:
**בא"ד** היה לנו לומר אינה קדושה כו'. פי' דרב עצמו לא קאמר מקרא אלא דש"ס אתי לאשמעינן טעמא דרב וכותי' מסתברא:
**בא"ד** דאינה קדושה דכח הק"ו כו' כצ"ל:
**בא"ד** מכח הק"ו ולא קאי פלוגתא דרב ושמואל בפלוגתא דתנאי דזה כו' כצ"ל:
**בא"ד** אפי' רב מודה כו' כצ"ל:
**ד"ה** אמר לך רב כו' ליגאל בשוי' וליכא למימר דאה"נ קאמר ה"מ רבנן היא דאינה קדושה ליגאל בנ' אבל קדושה ליגאל בשווי' כדמתרץ לעיל אליבא דרב ואפשר לומר דמ"ה דייקו ה"ל לומר פי' בפירושא דשוי' מאן דכר שמיה:
**ד"ה** אי כרבי כו' לשנה ואי דשנת היובל כו' כצ"ל:
**בא"ד** ההוא רבנן היא כדמשני כו' כצ"ל:

## דף כה.

**גמרא** שנה בשנה אין שומעין לו כו' כצ"ל:
**שם** בנקעים מלאים מים דלאו כו' כצ"ל:
**רש"י** ד"ה באמצע יובל כו' שנה שלימה הס"ד ואח"כ ד"ה שאין מחשבי' חדשים עם ההקדש כדאמרן שאם בא לגאלה חמש שנים וחצי לפני היובל אין מחשבי' אותן ששה חדשים שיצאו משנה לשנה ששית אלא נותן ששה סלעים וששה פונדיון הס"ד וכצ"ל. ודיבור זה חסר כאן ועיין בש"ס (ד"ו:())
**ד"ה** וליקדשו כו' ומה הנאה יש במה שאין נמדדים כו'. כוונת רש"י בזה דלא תיקשי מאי פריך ולקדשו דלמא באמת תנא דמתניתין הכי קאמר אין נמדדין עמה אלא קדשו בפני עצמן מ"ה כתב רש"י ומה הנאה כו'. פי' מה חידוש אתי לאשמעי' בזה דאין נמדדין עמה כיון דאינהו נמי הכי מיפרקי הוה למיתני דקדשו בפני עצמן. וכתב מ"ו הב"ז שהרמב"ם כתב (בפ"ד מה"ע די"ז) היה שם מקומות נמוכי' עשרה או יותר ואין בהם מים נמדדים בפני עצמן ומחשבי' להם מה שראוי להם עכ"ל והשיב עליו הראב"ד איני יודע מה הם בפני עצמן שהרי נמדדי' עמה לפי הגמר' עכ"ל. והרב הכ"מ מתרץ דברי הרמב"ם ומ"ו הב"ז מאריך לסתור דברי הכ"מ וליישב הרמב"ם בדרך אחר ע"ש. ואני מצאתי סעד וסמך לדברי הרמב"ם מדמסיק התם במס' ב"ב (דק"ג ע"א) אמר ר"פ אף על פי שאין מלאים מים אין נמדדי' עמה לענין מכירה מ"ט אין אדם רוצה שיתן מעותיו במקום א' ויראה לו כשנים ושלשה שדות וס"ל לרבינו הרמב"ם כמו לענין מכירה נקעים נמוכים עשרה

אף ע"ג דאינם מלאי' אין נמדדי' עמה ה"ה לענין הקדש דאע"ג דקדשו ולא דמי למכירה מ"מ לענין זה שוה כיון דמיקרי שדה בפני עצמן:
ד"ה אינה יוצאה כו' נפקא ביובל ומתחלקת כו' כצ"ל:

## דף כה:

**גמרא** לאחר ולא לבן אתה אומר כו' כצ"ל:
**שם** ור' יהודא נמי נילף כו' כצ"ל:
**תוס'** דיבור א' חסר כאן ועיין לקמן (דל"א ע"א):
ד"ה ליעדה כו' שוים בשאר כצ"ל:
**בא"ד** ולא בת הס"ד והשאר יש למחוק וכצ"ל. וע' דיבור זה בקדושין (די"ז ע"ב):
ד"ה אחוזתו שלו כו' לא כ"ש כו' והכתיב כו' כצ"ל:
**בא"ד** הקרן בידו ומשני דילפי' כו' כצ"ל:
**בא"ד** ומתחלקת לכל אחיו הכהנים כו' כצ"ל:
ד"ה מה להלן בדמים כו' טפי מאח' דלמא כו' כצ"ל:
**בא"ד** לא יגאל עוד פי' הבעלי' אלא והיה בצאתו כו' כצ"ל:
ד"ה ור' שמעון כו' כי האי גוונא בב"ק כו'. פי' דהתם נמי מתחלה מסתבר טעמא דר"י ב"ב דהאחרון חייב ואח"כ תאמר כר"י ב"ב ולא כרבנן לא מוקמינן:
**בא"ד** שיצא לכהנים ולא איצטריך ג"ש לומר דיוצא בדמים ולר"ש איצטריך ג"ש דיוצא בחנם הס"ד וכצ"ל והכי פירושו הא דשואל השת' מ"ט דר"ש וטעמא דר"י מסתבר טפי בלא ג"ש משום דהשתא דפשטיה דקרא משמע שיצא לכהנים בשני דרכים באם לא גאלו הבעלים את השדה או אם גאלה אחר מסתמא מסתבר דאם לא נגאלה אינה יוצא' לכהנים כ"א בדמים דלא יפסיד ההקדש דומיא דגאל איש אחר דנמי לא הפסיד ההקדש משום הכי שואל השתא מ"ט דר"ש. ומ"ו הב"ז גורס בע"א ודבריו קשה להולמן:

## דף כו.

**רש"י** ד"ה לכמות שהיתה כו' ביובל אינה נגאלת לו הס"ד וכצ"ל:
ד"ה ת"ל לאשר לו כו' שהקדישה הס"ד ואח"כ ד"ה יכול תחזור לבעלים כו' כצ"ל. ותיבת והתם יש למחוק:
ד"ה תיקום בידיהו כו' ביובל לכהנים הס"ד:
ד"ה בצאתו משמע כו' יוצא ביובל הס"ד והשאר יש למחוק:
**תוס'** ד"ה אילימא כו' דאז הדין כן שהוא כו' כצ"ל:

**בא"ד** בהאי גאולה הבאה כו' כצ"ל:
**בא"ד** אם ירצה ומשום הכי לא כו' כצ"ל:

## דף כו:

**גמרא** אינה נגאלת אבל נגאלת שתהא לפניו כו' כצ"ל:
**שם** בעלמא לר"ש ולר"י קנין פירות כו'. וכתב מ"ו הב"ז דע שהרמב"ם (בפ"ד מה"ב ד"ו) פסק דקנין פירות לאו כקנין גוף דמי והמוכר שדה לפירות הלוקח מביא ואינו קורא וכר"ל (ובפי"א מה' שמיטה ד"כ) כתב האחי' שחלקו כלקוחות הן ומחזירי' זל"ז ביובל ולפי מאי דפסק הרב בכל מילי כר"ל דלאו כגוף דמי קשה על הרב קושית הגמרא מה שהקשה על ר"י במס' גיטין (דמ"ח ע"א) היאך מצינו דמייתי בכורים אלא חד בר חד עד יהושע ב"ן כו' עכ"ל ומאריך בקושיא זו ובונה וסותר דברי הרמב"ם. ונ"ל ליישב בדרך אמת רק אציע תחלה סוגיא דבכורות (דנ"ב ע"ב) אמר ר"א אמר ר"י האחין שחלקו לקוחות הן ומחזירי' זל"ז ביובל מותיב ר"ה ואלו שאין מחזירי' ביובל הבכורה אמר ר"א מאי אין חוזרי' אין חוזרים לבטלה שיהא מאבד בכורתו אבל חוזרי' וחולקים ונוטל פי שנים כבתחלה מתקיף לה ר"ש מכלל דלמ"ד חוזרים חוזרים לבטלה קאמר קרי ר"ח עלה דר"ש טובה חכמה עם נחלה ולא שמיע להו הא דכי אתי ר' יוחנן מאי חוזרי' חוזרי' לבטלה ע"כ לפ"ז נ"ל דהא בהא תליא לר' יוחנן דס"ל דחוזרים לבטלה א"כ האחי' מתחלה לא סמכה דעתייהו כל א' ואחד על חלקו והוה כי נחית כ"א אדעתיה דפירות קא נחית מ"ה פריך שפיר לר"י אי לאו דאמר קנין פירות כקנין הגוף דמי לא משכחת דמייתי בכורים אלא חד בר חד עד יהושע ב"ן אבל הרמב"ם פסק כמ"ד מאי אין חוזרי' אין חוזרי' לבטלה ומ"ה מסיים התם לא תבטל חלוקתן מכמות שהיה לפ"ז אע"ג דמחזירי' זל"ז ביובל מ"מ כל א' מתחלה אדעתיה דגוף הקרקע קא נחית ומביא וקורא ולא דמי למוכר שדה לפירות דמתחלה אדעתיה דפירות קא נחית מביא ואינו קורא דלאו כקנין הגוף דמי אע"ג דבסברא זו עביד התם במס' גיטין שם צריכות' ומסיק דקמ"ל דאפ"ה ס"ל לר"ל דלאו כגוף דמי משמע דסברא זו ליתא ס"ל להרמב"ם דלא קמדחינן לסברא זו אלא דקמ"ל דבמוכר שדה בזמן שהיובל נוהג כיון דלוקח יודע שצריך להחזיר ביובל הוה נמי כי נחית אדעתיה דפירו' משום הכי ס"ל לר"ל דמביא ואינו קורא אבל גבי האחים כיון שכל א' וא' יודע דאינו חוזר החלוקה לבטלה אדעתיה דגופא קא נחית ומביא וקורא כנ"ל ברור ודו"ק:
**תוס'** ד"ה איבעיא להו כו' עוד ddrשי' מיניה כו' כצ"ל:

**בא"ד** שגאלה אחר מיד הגיזבר אבל לא גאלה אחר מיד הגיזבר ולא נתחלקה כו' כצ"ל:
**בא"ד** הבעלים כשגאלה כו' כצ"ל:
**ד"ה** אלא הכא כו' אינה נגאלת אבל נגאלת שתהא כשירה כו' כצ"ל:
**בא"ד** ומסיק מאי הוה עלה דר"א כו' כצ"ל:
**בא"ד** פירוש כי בצאתו משמע כו' כצ"ל:

## דף כז.

**רש"י** ד"ה והכא קרא כו' דאם כן דלא כו' כצ"ל:
**ד"ה** משדה ל"ל כו' אביו הס"ד אח"כ ד"ה יצתה זו שבשעת כו' כצ"ל:
**ד"ה** אפי' ישראל כו' היובל וכו' הס"ד ואח"כ ד"ה הניחא לשמואל כו' קדשה איצטרך כו' הד"א. בא"ד קדשה הס"ד ואח"כ ד"ה אלא לרב מאי אירי' כו' ואי משום דקתני מתני' אין מקדישי' פחות משתי שנים לפני היובל ואשמעי' דכהנים מקדשי' ליכא למימר הכי דמהיכא תיתי לן כיון דלא ילפי' מקראי דהא אוקמינא דעצה טובה קמ"ל הס"ד וכצ"ל:
**סליק פירקא.**

## דף כז:

**פרק המקדיש.**
**רש"י** ד"ה לא שנו כו' בר מ' בהדיא ובפסידא דהנך י' שהוסיף כו' כצ"ל:
**ד"ה** ליתיב בר כו' אירצי הס"ד ואח"כ ד"ה משל עשרה ומדקתני משל י' כו' כצ"ל:
**ד"ה** איכא דרמי כו' אהדדי הס"ד ואח"כ ד"ה ב"ה אומר בסלע דב"ה הפודה כו' כצ"ל:
**בא"ד** ממעשרו וגומר ואחד הפודה כו' הד"א וכצ"ל:
**ד"ה** דאמר בעלים ברישא דינר יותר כו' כצ"ל:
**בא"ד** על כרחייהו הס"ד:
**ד"ה** מעיקרא כשפתחו ראשון כו' כצ"ל:
**תוס'** ד"ה למימרא דחומש כו' מאי פריך אהא ליכא למיפרך דקתני הבעלים אומרים בעשרי' וכ"א אומרים בעשרי' כו' כצ"ל:
**בא"ד** דהא דהבעלים כו' כצ"ל:
**בא"ד** שנותני' אחד יותר על העשרים והחומש דחומש בשביל הקרן שהוא עשרים ושמא הוא כו' כצ"ל:
**בא"ד** בסלע ואיסר של סלע ואיסר קודם ואין אנו כו' כצ"ל:
**ד"ה** תני' ב"ש כו' הש"ס למצוא ב"ה אליבא דר"ח כו' כצ"ל:

## דף כח.

**גמרא** בשלמא מטלטלי' ליחרם דלא כו' כצ"ל:
**תוס'** ד"ה דתנו רבנן כו' יש להם פדיון כהקדש כו' כצ"ל:
**בא"ד** ועוד דתני בפ' השולח כו' כצ"ל:
**ד"ה** ת"ל בהמה מה בהמה יש לו רשות למכור לעולם וא"ת אדילפית מבהמה נילף משדה אחוזה שהרי אם מכרה חזרה לבעלים ביובל וי"ל דמ"מ כו' כצ"ל:

## דף כח:

**רש"י** ד"ה חרמי כהנים כו' ולא יגאל אבל חרמי ב"ה כו' הד"א:
**ד"ה** אלא אומדי' כו' טובת הנאה הוה ישראל כו' כצ"ל:
**תוס'** ד"ה שדה היוצאה כו' נותנין למשמר שפגע כו' כצ"ל:
**ד"ה** חרמי כהנים פי' חרמים הניתנים כו' כצ"ל:
**בא"ד** ועל כרחך בחרמי כהנים איירי כו' כצ"ל:

## דף כט.

**גמרא** אמר רב הלכה כר"י ב"ב כו'. וכתב מ"ו הב"ז הרמב"ם (בפ"ו מה"ע ד"א) פסק כחכמים דמתני' דסתם חרמים לכהנים והניח הרב הכ"מ בצ"ע דהא פסק רב דהלכה כר"י ב"ב וע"ש עוד ובאמת הוא קושי' עצומה ונראה דהרב כו' עכ"ל. ונלע"ד ליישב הרמב"ם בדרך פשוטה דהרמב"ם מפרש סוגי' דהכא הכי הא דמשני למאי דאפכיתו ותניתו הלכה כר"י ב"ב לאו פירושו דלמאי דאפכיתו במתני' ותני דר"י ס"ל סתם חרמים לב"ה מ"ה אמר רב הלכה כר"י דמתני' דהיינו רבנן דברייתא אלא הכי פירושו דמתחלה ס"ל דהא דקאמר רב הלכה כר"י היינו דסתם חרמים לב"ה ופריך שביק רבנן ועביד כר"י כו' עד דמסיק דהכי קאמר רב למאי דאפכיתו ותניתו במתני' דר"י ס"ל לב"ה ורבנן סבירא לי' לכהנים ורבי שלי אגמרי' דמתני' משבשת' היא דרבנן ס"ל לב"ה ור"י ס"ל לכהנים ומשום דר"י דס"ל לכהנים אמר הלכה כר"י דלכהנים משום דמפרש טעמי' וטעמייהו דרבנן כדפריך השת' לר"י נמצא מסתבר טעמא דר"י ומ"ה פסק רב כר"י דלכהנים אע"ג דקרא דכשדה חרם מיבעי לי' לכדתניא כדקאמר השתא אליבא דר"י כבר דחו דילפינן מחרם החרם ומ"ה הרמב"ם דפסק דלכהנים היינו אליבא דהלכתא כרב ובאמת מ"ו הב"ז נכנס בזה הדרך לתרץ דברי סמ"ג אבל מאריך בדברים שלא לצורך:
**שם** ואין שדה אחוזה נוהגת אלא בזמן שהיובל נוהג כו' כצ"ל:

**רש"י** ד"ה בשלמא רבנן כו' כדקתני א"כ למה נאמר כו' הד"א:
**ד"ה** סבר לה כר"י כו' מתקדש ואל יקדיש הס"ד וכצ"ל:
**תוס'** ד"ה שקל ד' כו' דאם ימתין אתי לידי כו' כצ"ל:
**הדרן עלך אין מקדישין.**

## דף כט:

**פרק המוכר.**
**רש"י** ד"ה חדא הדרו כו' דקי"ל נכסים שאין להם אחריות בכסף נקני' עם נכסי' שיש להם אחריות בכסף כו' כצ"ל:
**תוס'** ד"ה היתה שנת כו' לא תנן דאינו עולה כו' כצ"ל:
**בא"ד** שאסור לזרוע בו הס"ד והשאר יש למחוק והכי פירוש' כמו בשביעי' שאסור לזרוע בו והוה אי אפשר להיות תבואה בארץ בהיתר כלל ה"ה בשדפון וירקון נמי מיירי שהיה בכל העולם והוה באותו שדה נמי אי אפשר להיות תבואה לאפוקי אי לא הוה בכל העולם הוה באותו שדה נמי אפשר אבל תיבת בכל העולם יש למחוק דהא בח"ל אפשר דשביעי' אינו נוהג בח"ל ועיין שם בפ' המקבל (דק"ג ע"א) דהתם גורס במתני' או שהיו שנים כשני אליהו אינו עולה מן המנין ודייק התם דדומי' דשנים כשני אליהו קתני דלא אפשר ע"ש:
**ד"ה** התם לא הדר כו' אחר שפחות היכא דהביאו סימנים מיהא מודה דלא מיזדבנו' ואינה ק"ו מיהו ק"ק כו' כצ"ל. ובאמת רש"י גופא נמי מפרש התם הכי דוקא כשמכרה ויצאת בשש כו' ועודה קטנה חוזר ומכרה אבל יוצאת בסימני נערות מודה דאינו מוכרה:
**בא"ד** נערות האב לא יפרקו כו' כצ"ל וכ"ה בס"י:
**ד"ה** ולא ידענא כו' מאי איכא בין כו' כצ"ל:
**בא"ד** לרב דאמר מכורה ויצאה שדה כו' כצ"ל:
**בא"ד** ולפי האי שפרש"י דלמ"ד דמכורה וחוזר לבעליו מיד ואפ"ה מיקני כו' כצ"ל:
**בא"ד** מושכר לו ותני בסיפא דנתקבלו שכר זה מזה כו' כצ"ל:
**בא"ד** במתנה ע"מ להחזיר ליקני לו כו' כצ"ל. ודבריהם קשה להולמן דהא מסיק התם במסכת ב"מ מתנות כהונה נתינה כתיב בהו וחליפין דרך מקח וממכר הוא ומשום הכי היה נותנים שכר זל"ז:

## דף ל.

**גמרא** שנאמר לאיש אשר מכר לו כו' כצ"ל:

**שם** עם האחרון שנאמר והשיב את העודף לאיש [צאן קדשים: לאיש] אשר בתוכו כו' כצ"ל:

**שם** לא ס"ד דגמר גאולה כו'. האי ג"ש לאו ג"ש גמורה אלא גילוי מילתא בעלמא וכ"כ תוספת במסכת קדושין (ד"כ) בשם ר"ח ובזה ניחא נמי דלא תקשי כיון דגמר גאולה גאולה לאשר מכר לו לאיש אשר בתוכו ל"ל נילף כולהו מג"ש אלא ודאי גילוי מילתא בעלמא וכן מוכח נמי מדלא ילפינן שאר דברים משדה אחוזה דאינו מותר לגאול פחות מב' שנים וליתן את האמור בזה בזה בג"ש דאין ג"ש למחצה אלא ודאי דלא הוי אלא גילוי מילתא בעלמא עיין שם בתוספת:

**רש"י** ד"ה לאו עכבר' ומניח בחור אם כו' כצ"ל:

**ד"ה** דאיתה לאיסור' כו' אצלו הס"ד וא"כ ד"ה הב ליה דמיה. פי' דמי הניר קמ"ל הס"ד וכצ"ל ודיבור זה חסר מן הספר:

**ד"ה** לאיש אשר מכר לו והשיב כו' כצ"ל:

**ד"ה** והשביחה מאליה הס"ד:

**תוס'** ד"ה א"ב דאיקר כו' דאיקר וזל ובלוקח א' כו' כצ"ל:

## דף ל:

**גמרא** וכתב וכי תמכרו ממכר לעמיתך כו'. יש לדקדק האיך ילפינן מכח סמיכי' דקאי על אבק' שביעית כיון דסמיך לעיקר דין היובל דכתיב בשנת היובל וגו' ודילמא דוקא היכא דלא מקיים עיקר מצות' לסוף מוכר מטלטליו ולא משום אבקת וכן מדקדק מ"ו מהרש"א בחידושיו במסכת קדושי' ומיישב בדוחק ול"נ ליישב בדרך פשוטה דלאו מסמיכה לחוד דייק דהא בלא"ה יש לדקדק דהא עיקר ילפות' דמוכר מטלטליו ילפינן מאו קנה מיד עמיתך דבר הנקנה מיד ליד היינו מטלטלין ולמה מביא ריש' דקרא וכי תמכרו ממכר אלא ע"כ מרישא דקרא יליף מדכתיב וכי תמכרו ממכר ל"ל יתור לשון הל"ל וכי תמכרו לעמיתך אלא ה"ק וכי תמכרו פירות שביעית דכתיב לעיל מיני' לסוף ממכר וגו':

**שם** מלמד שלוה וגואל לחצאין כו' כצ"ל:

**רש"י** ד"ה הריני משובח במקומי כו' כצ"ל. ועיין במסכת קדושין (ד"כ ע"א) דפירש בע"א שהיה משבח את עצמו:

**בא"ד** השום הס"ד:

**ד"ה** לא באת לידו משמע שלא עלה על לבו שיהא עושה כו'. פי' וע"י זה לא בא לידי הרהור תשובה וכפרש"י במסכת קדושין בהדי'. וכתב מ"ו מהרש"א בחידושיו ופרש"י דחוק ועיקר חסר מן הספר עכ"ל ומפרש שם בקדושין בע"א ול"נ לולי פירושם לפרש

בע"א רק ליישב תחלה גמרא במסכת יומא (דפ"ו ע"ב) דתמן תנינן ה"ד בעל תשובה כגון שבא דבר עבירה לידו פעם ראשונה ושניה ופירש הימנה ע"כ דנמי יש לדקדק מאי לידו הכי ה"ל למימר כגון שעבר עבירה פעם ראשונה כו' (אלה) [צאן קדשים: אלא] נ"ל דהכי פירושו דהא אמרינן כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה נעשית לו כהיתר ומסתמא כיון שנעשה לו כהיתר הוא מהדר אחר אות' עבירה אע"פ שלא באה אות' עבירה לידו ומכ"ש אם בא אותה עבירה לידו פשיטא שעובר עליה ומ"ה קאמר ה"ד ב"ת כגון שאות' עבירה שעבר פעם ראשונה ושני' ונעשית לו כהיתר בא לידו ולא היה מהדר אחריה ואפ"ה פי' הימנה בודאי תשובה גמורה היא ובענין זה יש לפרש נמי סוגי' דהכא לאחר שמכר מטלטליו קאמר לא הרגיש פי' דלא הרגיש שבשביל חטא זה שעשה סחורה בפירות שביעית מכר מטלטליו כיון שעדיין יש לו שדה עם פירות דע"כ מיירי באדם שיש לו ג"כ שדה ולא הוה מדה כנגד מדה ולאחר שמכר השדה ג"כ וא"כ אין לו פירות לישא וליתן בשביעית וכיון שנעשית לו כהיתר מהדר אחר אותו עבירה לעשות סחורה בפירות שביעית אע"פ שלא באת לידו שאין לו מ"ה קאמר שלא באת לידו פי' אות' עבירה לא באת לידו ומהדר אחריה לעשות:

**ד"ה** ניח' ליה לאינש כו' והא ודאי מקמי הכי כו'. וכתב מ"ו מהרש"א דזהו נמי דוחק ואפשר לפרש דמרומז בקרא דכבר מכר בתו דכתיב וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו וגו' דיש לדקדק למה כתיב והחזקת בו הכי הל"ל ומטה ידו עמך והחזיקו מאי והחזקת בו אלא דתי"ו של והחזקת ותיבת בו הוא אותיות בתו ומרמז שכבר החזיק בבתו שמכר כבר:

**ד"ה** אדחה אבן כו' לעולם הס"ד:

**ד"ה** וכי יש שנים מרובו' שתהא שנה יתירה כו' אע"ג דאשכחן שנה יתירה במעוברת מ"מ מכח שנים מועטות פריך דלא אשכחן:

**תוס'** ד"ה דתני' כי טוב כו' דברים של העבד כו' כצ"ל. פי' שהעבד משבח את רבו כמה הטיב עמו ואינו רוצה לצאת ממנו חפשי:

**ד"ה** כמה קשה כו' וא"ת מנלן כו'. וכאשר כתבתי בפנים דייק מקרא דקאי על סוחרי שביעית:

**ד"ה** ואימא היכא כו' ולא נראה דא"כ כו'. במסכת קדושין הקשו בע"א עיין שם דבירר שם יותר:

## דף לא.

**גמרא** ומעת לעת מועד שנת כו' כצ"ל:
**רש"י** ד"ה ועשה לו כו' (שמישנין) [צאן קדשים: שמישכן] לו כו' כצ"ל:
**תוס'** ד"ה תני בת"כ כו'. דיבור זה אינו שייך לכאן ושייך לעיל (דכ"ה ע"א) והכי גרסינן בתחלת (הדף) [הדבור] שנים אתה מחשב ותני בת"כ גבי מוכר שדה אחוזה נמי כה"ג וחשב שני ממכרו כו' כצ"ל:
**בא"ד** אבל אם אי אתה כו' כצ"ל:
**בא"ד** עד היובל ה' שנים. הס"ד. פי' ואינו נותן רק ה' ליטר' אע"ג דמגיע ה"ל ומחצה:
**ד"ה** מיום ליום כו' מעת לעת לשעות אבל כו' כצ"ל:
**בא"ד** לא בעינא מע"ל לשעות דבבתי כו' כצ"ל:
**בא"ד** בעינא מע"ל לשעות דילפינן שנה שנה כו' כצ"ל. ועיין לקמן ע"ב דילפינן הך ג"ש למילתא אחריתא:
**ד"ה** והתניא הרי זו כו' דבדיניה' מוציאי כו' כצ"ל:
**בא"ד** בפחות מפני שהוא כו' כצ"ל וע"ש (דס"ד ע"ב):
**בא"ד** אבל א"א שלא יהנה כו' יש לדקדק לפרש"י היכ' מוקי מתני' דהכא דמיירי מבית כר"י דס"ל בשדה צד אחד בריבית מותר דילמא בשדה דוקא ס"ל הכי אבל בבית מודה דהוי ריבית גמור ויש ליישב בדוחק:
**ד"ה** ור"י סבר כו' בריבית הוא דשמא לא' כו' כצ"ל:
**בא"ד** מידי דהוי אמלוה סאה בסאה כו'. ובב"מ (דס"ג ע"א) תירצו בע"א דלא חשיב צד א' בריבית אלא בדבר שיש ביד מלוה או ביד לוה כו' עיין שם רק דהתם הקשו ממלוה סאה בסאה לר"י מ"ה תירוץ זה ניחא אבל הכא דהקשו ממשכנתה לא שייך תירוץ זה דגם במשכנתה יש ביד המלוה או ביד לוה לעשות צד א' שלא יהיה בריבית:

## דף לא:

**גמרא** מת המוכר יגאל בנו כו' פיסקא וכצ"ל:
**שם** למי חלוט ר"א אומר לראשון חלוט ר"י אומר לשני כו' כצ"ל:
**שם** ואם נתעברה נתעברה לו כו' כצ"ל:
**שם** אימתי שירצה והלז כו' כצ"ל:
**רש"י** ד"ה דכולי עלמא כו' ור"י דקשרי בהכי כו' כצ"ל:
**בא"ד** יחזור לו הלוקח פירות שאכל וכריבית כו' כצ"ל:

**בא"ד** ומתני' ותנא דברייתא כו'. פי' דתנא דמתני' ודברייתא דאיירי מבית ליכ' למימר דפליגי בריבית ע"מ להחזיר מ"ה כתב רש"י דר"י ותנא דידי' פליגי בריבית ע"מ להחזיר ותנא דמתני' ודברייתא פליגי בצד א' בריבית:

**בא"ד** ולידי ריבית אתי צד א' בריבית וכריבית גמורה כו' כצ"ל:

**בא"ד** התירתה הס"ד ואח"כ ד"ה והיתה גאולתו כו' כצ"ל והשאר יש למחוק:

**ד"ה** שנה כו' בתשרי יהא ראובן כו' כצ"ל:

**ד"ה** למי חלוט כו' ונחלט (מימן) [צאן קדשים: מי מן] כו' כצ"ל:

**ד"ה** נולדו לו ב' טלאים והם בכורות כו'. צ"ע למה נקט רש"י בכורות דבכורות אם עברו שנתן אינן נפסלו אלא דלכתחלה מצוה להקריבן בתוך שנתן ואם עבר שנתן כשר בדיעבד וטפי ניחא לפרש תמידים או שאר קדשים שהשעות פוסלת בהן:

**ד"ה** נמנין כו' במעוברת הס"ד ואח"כ ד"ה י"ב חדש מיום ליום כמו כו' הד"א וכצ"ל:

**תוס'** ד"ה דאי ר"מ כו'. יש לפרש דכיון כו' כצ"ל:

**בא"ד** המקדיש הכתיב אחוזת עולם כו' כצ"ל. פי' לעיל (דכ"ח ע"א) פריך לר"ש דס"ל דלוים מחרימי' קרקע הכתיב אחוזת עולם ה"ל לאוקמי דאחוזת עולם היינו שלא יתן בתיהם במתנה אבל רשאי להחרימם:

**בא"ד** שלא יתן בתיהם במתנה כו' כצ"ל:

**בא"ד** ליתן לאחר בתיהם במתנה הס"ד וכצ"ל:

**ד"ה** התקין הלל כו' ודאמרינן מני יובלות לקדש שמיטי' כו' כצ"ל:

**בא"ד** נשיהם ואשימי' וגו' אמר ר"ח כו' כצ"ל:

**בא"ד** והוי שפיר כמו כל יושביה עליה כו'. אין לדקדק לפ"ז מאי פריך לקמן ע"ב השתא משגלו ש"ר ושבט גד בטלו יובלות עזרא לכ"ש דלמא שאני עזרא דהוי מכל שבט ושבט והוי כמו כל יושביה יש ליישב דעדיין לא מסיק דחזרו מבבל י"ב שבטים וס"ל דלא חזרו י' שבטים שגלו בגלות בבל כ"א ב' שבטים וכשעלו בבית שני שלא היה כל יושביה אבל לבתר דמסיק דירמיהו החזירם ויאשי' מלך עליהם נמצא שהיה שם מי"ב שבטים וכשעלו מכל שבט חשיב כל יושבי':

**בא"ד** הפקר ב"ד הפקר הס"ד ועיין בחידושי מהרש"א במס' גיטין:

## דף לב.

**רש"י** ד"ה בעל כרחו כו' במתני' הס"ד:

**ד"ה** בית כו' כעיר הס"ד:

**תוס**' ד"ה מדאיצטרך כו' בע"כ הוה נתינה הא בעלמא מתנה בע"כ לא הוה נתינה וא"ת כו' כצ"ל. ומ"ו הב"ז מוחק כל השיטה ואינו מן הצורך:

**בא"ד** פשיטא דאין לכופו לאדם לקבל כו' כצ"ל:

**בא"ד** פשיטא דלא הוי נתינה בע"כ כו' כצ"ל:

**בא"ד** דמתני' אבל היכא דאיכא כו' כצ"ל. והכי פירושו היכא דליכא שום צורך כלל לא לנותן ולא למקבל כ"ע מודו דלא הוי נתינה בע"כ והיכ' דאיכא חובה לנותן ולא למקבל כ"ע מודו דהוי נתינה אבל היכא דאיכא צורך לנותן ולמקבל חובה כגון גבי גט דע"י קבלתו הוי הגט גט ובמתני' ע"י פרעון צריך להחזיר הבית ונמצא הוי צורך לנותן ולמקבל חובה בהא פליגי רבא ור"פ ועיין בתוספת מס' גיטין (דע"ה ע"א) ד"ה מכלל כו' ותראה שגירסא נכונה היא:

**בא"ד** והתם מיירי בע"כ דבעל כו'. פי' והתם נמי הוי צורך לנותן וחובה למקבל דע"י קבלתו דמ"ה הוי הגט גט ואפ"ה קאמר ר"ט דהוי נתינה וקשי' לרבא:

**בא"ד** ואמרי איצטליתו דוקא דאיבעי' כו' כצ"ל:

**בא"ד** זוז וחזר ואמר כו' כצ"ל:

**בא"ד** דלא אחלי גבה אבל כו' כצ"ל:

**בא"ד** בע"כ דאי מדעתה לא גרע כו' כצ"ל:

**בא"ד** וא"כ היכא קאמר רבא הכא כו'. ואין ליישב ולומר דלמא רבא באמת לא ס"ל כרשב"ג דהא קי"ל כל מקום ששנה רשב"ג במשנתינו הלכה כמותו חוץ מערב וצידון וראי' אחרונה כדאמרינן התם בגיטין (דע"ה) ומ"ה פסק רבא כרבנן דהתם זה אינו דעד כאן לא קאמרי רבנן התם אלא משום דהתנה כך ע"מ שתתן לי איצטלתי מ"ה אין כופין אותו ליקח דמיה אבל אם אמר סתם ע"מ שתתני לי מאתים זוז מודים (דכ"כ) [צאן קדשים: דב"כ] הוי נתינה:

**בא"ד** דאפי' בפניו לא הוי כו' כצ"ל:

**בא"ד** דאם היה בפניו היה כו' כצ"ל:

**ד"ה** אשר לו חומה כו' מדויקות כתיב לא באל"ף וקרי בוי"ו הס"ד וכצ"ל וכן אית' במסורה:

**ד"ה** מאי קאמר כו' וא"ת אמאי לא פריך כן אמתני' כו'. ואין ליישב דמ"ה לא פריך אמתני' דבמתני' קתני וכן כיוצא בהן דמרבה יותר מ"מ הקשו שפיר דאמתני' ה"ל למיפרך למנו אלו בהדיא וכן כיוצא בהן אתי לרבוי' דמשמע דאתי לרבוי' מעט מזעיר והלא התוספת מרובה על העיקר שיש הרבה ששים עיר כל חבל וגו':

## דף לב:

**רש"י** ד"ה לאפוקי דאיכא גמלא כו' כצ"ל:
**בא"ד** וביהוד' דלא הוי כו' כצ"ל:
**ד"ה** אינך דליכא כו' כצ"ל:
**ד"ה** אלא מקיש כו' דהאי כי כו' כצ"ל:
**ד"ה** ואגין זכות' דעזרא עלייהו כי סוכה כו'. יש ליתן טעם למה דוקא כי סוכה משום דאית' דביה"כ היצה"ר נעשה סניגור לישראל ואמר יש לך עם א' בארץ כמ"ה והנה היום הראשון לחשבון עונות שלא יקטרג נתן הקב"ה מצות סוכה וד' מינים כדי שנוכל לומר גיר' בעיניך סיטנא מ"ה מרמז דהיה בטלים יצה"ר כי סוכת ועוד יש לפרש דמצות סוכה מרמז לסוכה שבג"ע ששם יושבים צדיקים ועטרותיהם בראש' אחר הפרדות הגוף ויצה"ר בהאי עלמא ליכא:
**ד"ה** דבכל דוכתא כתיב יהושע והכא יושע משום כו'. יש נמי ליתן טעם לזה בשביל שלא בעא רחמי כתיב ישוע בלא ה"א ונ"ל דע"כ טעמו דיהושע דלא בעי רחמי משום דמשה נמי לא בעי רחמי ולא היה (עובר) [צאן קדשים: סובר] דזכותא דא"י יגין עליו ומשה הוסיף לו יו"ד והיה מתפלל עליו יה יושיעך מעצת מרגלים שהיה מוציאי' דבה על א"י וכיון דטעה בזה הוי כאלו הוציא דבה על א"י מ"ה ניטל ממנו הה"א וכתיב יושע ולא בעי קרא ליטול היו"ד מה שנתן לו משה:
**תוס'** ד"ה וקדשו ערי חומה כו' אבל שאר עיירות לא ודוקא אבנים מנוגעות צריך כו' כצ"ל:
**בא"ד** על העיר ועל העזרות אבל שאר עיירות כו' כצ"ל:
**ד"ה** מנו יובל כו' בזמן שאתה משמט שביעית אתה משמט יובל בזמן שאי אתה משמט שביעית אי אתה משמט יובל וכאן כו' כצ"ל:
**בא"ד** בת"כ ואומר ר"י דתנאי היא דהא דירושלמי והך ברייתא דמייתי כו' כצ"ל:
**בא"ד** כספים רבי היא אבל רבנן פליגי עליה דרבי כו' כצ"ל:
**בא"ד** שאין יובל כדתני' בת"כ מנין שיעש' שביעית אעפ"י שאין יובל ת"ל והיו לך כו' כצ"ל. והשאר יש למחוק:

## דף לג.

**גמרא** שדה הוא דפרט ליה ונפקא כו' כצ"ל:

**שם** אמר ר"פ ל"נ אלא למוכר בית בבתי החצרים ופגע בו יובל בשנה שניה כו'. יש לדקדק למה נקט שנה שניה דאי נמי פגע בו יובל בשנה ראשונה נמי איצטריך ביובל יצא דממ"נ דאי לשדה אחוזה מדמית ליה הרי בעי השלמה ואי לבתי ערי החומה מדמית ליה הא אמר רב ספרא לעיל (דל"א ע"ב) אפי' פגע בו יובל בתוך שנתו דאינו יוצא ומ"ה איצטרך ביובל יצא ואין לפרש כי אמרינן בשדה אחוזה דבעי השלמה ה"מ היכא דאכלה שנה אחת לפני היובל דנחית לאכילה אבל היכא דפגע בו יובל בתוך שנתו דלא אכלה שנה שלימה הוי כמו דלא נחית לאכילה לא בעי השלמה דזהו דוחק דמשמע לעיל בריש פירק' (דכ"ט ע"ב) דוקא היכא דקונה בשנת היובל עצמה הוי לא נחית לאכילה עיין ברש"י לעיל וצ"ע.

**רש"י** ד"ה והא כתב כו' שביעית והתם כתיב ועבדך כו' כצ"ל:

**ד"ה** ובגירעון כסף כו' ממכרו וגו' הס"ד ואח"כ צריך לציין גמרא ואח"כ ד"ה על שדה כו' כתב הס"ד ואח"כ ד"ה ובגירעון כו' היובל הס"ד ואח"כ ד"ה מאי קאמר כו' כצ"ל.

ויש למחוק תיבת גמרא:

**ד"ה** לוקח הוי דהכי כו' כצ"ל:

**ד"ה** לכהנים נפקא כו' ולהכי נקט שנה שניה כו'. דברי רש"י קשה להולמן דאי משום הא לא איריא דה"ל למינקט שנה ראשונה משום דאי לשדה אחוזה מדמית לי' בעי השלמה כאשר כתבתי בפנים ומשום הכי איצטרך ביובל יצא וצ"ע:

**תוס'** ד"ה אלא מלמד כו' שהיה להם קודם שגלו כו'. פי' שעבר שנת היובל קודם שגלו על העבדים:

## דף לג:

**גמרא** עושים שדה מגרש ולא מגרש שדה כו'. ומ"ו הב"ז מוחק תיבת ולא ומביא ראי' מסוגיא דפרק לא יחפור (דכ"ד ע"ב) מדפריך התם אהאי דתנן מרחיקין' האילן מן העיר כ"ה אמה ותיפוק ליה דאין עושים מגרש שדה ולהרחיק אלף אמה ומשני לא צריכא אלא לר"א דאמר עושים מגרש שדה אפ"ה כ"ה אמה בעינא משום נוי העיר הרי מבואר להדי' כמ"ש כו' עכ"ל. ולענ"ד אין לשבש כל הספרים בשביל סוגי' דהתם דגירס' דהכא לפי מסקנא דהתם וה"ק ר"א דבשדה עושים כל השדה מגרש אבל מגרש אין עושין כל המגרש שדה דהא עכ"פ צריך להרחיק כדקתני התם במתני':

**רש"י** ד"ה אינו יודע כו' הסמוכות הס"ד:

**ד"ה** וכי האי גוונא כו' למעוטי הס"ד ואח"כ ד"ה בית מושב עיר חומה בית שהושב ונבנה עיר כו' הד"א וכצ"ל:

## דף לד.

**תוס'** ד"ה הן ומגרשיהן כו' ושמא י"ל דאתיא כר"י ב"י אי נמי שאני הכא כו' כצ"ל. פי' דר"י ב"י ס"ל לעיל (דל"ב ע"ב) דלא קדשה לע"ל ס"ל נמי כיון שאין לו עכשיו וחרוב בטלה קדושתי' דהא בהא תלי' ועיין לעיל ברש"י ד"ה חדא מינייהו כו' ובד"ח גורס גירסא אחרינא ומשבש כל הספרים ואינו מן הצורך:

**ד"ה** אמר רמי ב"ח איצטרך כו' אלא אמר ר"נ איצטרך ס"ד כו' וא"ת כו' כצ"ל:

**בא"ד** דאיש את קדשיו לרמי כו' כצ"ל:

**ד"ה** הא קמ"ל כו' וא"ת הא לעיל ילפינן כו' כצ"ל:

**בא"ד** מהיקשא דמקשינן כו'. פי' אי לאו היקשא אלא מעוטא דאחוזתו לחוד לא הוי ממעטינן חרמו דסד"א דהאי חרם כיון שבא ליד כהן אחוזתו היא ויש לו גאולת עולם ואינו מתחלק לכהנים ביובל ואהני היקשא לחלק בין אחוזתו לחרמו דאל"כ מאי אהני היקשא ודו"ק:

**הדרן עלך המוכר וסליקא לה מסכת ערכין. ימינו למען יאריכון.**